

- avansarea calității resurselor umane.

Un șir de măsuri destinate pentru îmbunătățirea relațiilor economice externe sunt incluse în programul anti-criză: crearea organizației de promovare a exporturilor, elaborarea mecanismelor de susținere a exportatorilor, îmbunătățirea structurii importurilor și optimizarea consumului de produse energetice. Printre acestea și legea ”Cu privire la anti-dumping, măsurile de compensare și protecție a producătorului”, precum și mecanismele de controlul asupra prețurilor produselor de import în scopul neadmiterii dumpingului.

CAPITOLUL 3. SECTORUL ÎNTREPRINDERILOR: REFORME STRUCTURALE

3.1 Politica industrială și restructurarea întreprinderilor

Promovarea unei politici noi, orientate spre relațiile de piață și restructurare a sectorului întreprinderilor constituie elementul cheie pentru durabilitatea creșterii economice a Moldovei, care până acum a depins în mare măsură de un sector agrar foarte volatil - sectorul de bază a economiei naționale. Doar reforma sectorului întreprinderilor poate acorda resursele necesare pe termen lung necesare pentru securitatea economică și socială. Întârzierea reformei sectorului întreprinderilor constituie unul din motivele principale ale deficitului bugetar, inflației și șomajului. Reforma dată stă la baza tranziției țării, în calea ei spre Europa și în esență înseamnă crearea capacității și urgentarea restructurării sectorului întreprinderilor în conformitate cu avantajele ei competiționale în condițiile pieței.

Scopul politicii industriale constă în *creșterea producției Competitive din considerentele calității și prețurile producției industriale și extinderea piețelor de desfacere*. Fiind o țară mică deschisă, Moldova trebuie să meargă pe calea avansării competitivității producției industriale pe piețele externe, fără de care economia nu are șanse de a supraviețui, și respectiv, țara va fi sortită spre vegetare, alături de țările mai prospere din Europa Centrală și de Est.

Politica industrială este parte componentă a politicii economice de stat. Din păcate, *Conceptul politicii industriale a Republicii Moldova pentru anii 1996-2000* (octombrie 1996), lansată de către Guvern, nu s-a bucurat de susținere adecvată din partea Parlamentului (în ceea ce privește baza legislativă și mecanismele economice). Dezvoltarea industrială de aceea, derulează într-un mod relativ neplanificat și negestionat.

În *Programul Guvernului pentru anii 1998-2001* se stipulează, că “scopul strategic a politicii industriale constă în formarea unui complex pluri-sectorial, competitiv, bazat pe tehnologii înalte, care va asigura o dezvoltare stabilă și o independență economică a țării, venituri suficiente și integrarea Moldovei în sistemul relațiilor economice mondiale”. Guvernul consideră *restructurarea și formarea de mai departe a întreprinderilor* drept cel mai important proces al activității sale.

Cu toate acestea, în mijlocul anilor 1998 situația în industrie rămâne agravată. Întreprinderile se confruntă cu multiple probleme legate de ponderea înaltă a tranzacțiilor barter, calitatea proastă a mărfurilor produse, cheltuielile mari la unitatea de producție, pierderea piețelor de desfacere a producției, stocurile înalte de producție finită, gradul scăzut de utilizare a capacităților de producție, datoriile debitoare și creditoare enorme, blocarea conturilor bancare, uzura înaltă a fondurilor fixe după reevaluarea lor, micșorarea numărului locurilor de muncă. La momentul actual 40% din întreprinderile de prelucrare sunt nerentabile. Restructurarea întreprinderilor devine o condiție necesară de dezvoltare a industriei Moldovei, deoarece investitorii străini consideră riscant de a investi mijloace în întreprinderi încă nerestructurate.

Analiza a arătat, că în calitate de condiții suplimentare pentru accelerarea și derularea cu succes a procesului de restructurare vor servi:

- eliminarea barierelor și obstacolelor ce țin de înregistrarea agenților economici;
- implementarea rapidă a noilor sisteme de contabilitate;
- simplificarea procedurilor de vânzare a activelor;
- inițierea unor proceduri simple de vânzare a terenurilor industriale;
- investiții rapide în capacitățile antreprenoriale și manageriale prin implementarea Programului “Marshall”, utilizarea eficientă a asistenței tehnice;
- introducerii programelor speciale la instituțiile superioare de învățământ privind antreprenoriatul;
- reducerii substanțiale a organelor de control și controlorilor la întreprinderi (în prezent există circa 60 organe cu funcții de control);
- simplificarea și soluționarea problemelor ce țin de accesul la resurse creditare (gaj, garanții, planuri de afaceri sofisticate), precum și a termenilor de examinare a cererilor pentru oferirea creditelor.

Stabilizarea situației din industria Moldovei și desfășurarea procesului de restructurare și redresare financiară a întreprinderilor este încetinită din cauza că până în prezent nu s-au examinat și adoptat un șir de amendamente la legislația în vigoare și acte normative, care creează obstacole de ordin legal, social, economic, fiscal.

Legal

- Codul civil - imposibilitatea gajării proprietății de stat și forțării executării prevederilor contractuale.
- Problema întocmirii gajului pentru credit (și a altor documente) prin organele Ministerului Justiției (notarial).
- Tergiversarea implementării legislației privind privatizarea și comercializarea pământului ocupat de întreprinderile industriale.
- Tergiversarea de către organele administrative publice locale a deciziei Guvernului și Parlamentului, privind transferarea obiectelor de menire socială în gestiunea organelor puterii locale.
- Privatizarea lentă a proprietății statului reduce posibilitatea întreprinderilor de a beneficia de liniile de credit ale Băncii Mondiale, care se acorda întreprinderilor cu ponderea majoră a capitalului privat.
- Lipsa suportului legal adecvat în vederea utilizării contractelor de management.
- Ne definirea clară a procedurii ce ține de motivarea managerilor prin cumpărarea unui anumit procent din acțiunile întreprinderii.

Fiscal

- Aplicarea TVA la desfacerea mărfurilor la preț mai jos decât costul de producție.
- Ne îndeplinirea condițiilor, privind utilizarea a 50 la sută din TVA pentru acoperirea cheltuielilor de restructurare pentru întreprinderile aflate în procesul de restructurare.
- Ne stimularea întreprinderilor de a iniția activități de restructurare prin anularea în anul 1997 de către Parlament a penalităților calculate unor întreprinderi, ne ținând cont de rezultatele activității lor.

Financiar-contabil

- Evaluarea activelor conform indicatorilor ne obiectivi, drept consecință - o supraestimare a valorii corecte a întreprinderii.
- Eliberarea producției fără plată în baza indicațiilor Ministerelor de resort, ce creează datorii debitoare.

Producere

- Regulamentul cu privire la vânzarea activelor prin “reduceri” (Dutch Auction) nu permite comercializarea activelor de la întreprinderile cu proprietatea de stat.

Export-import

- Proceduri de vămuire complicate.
- Taxe vamale de import la unele materii prime.

Social

- Plata compensațiilor la disponibilizarea personalului în cazul lichidării întreprinderilor conform Hotărârii Guvernului nr. 712 din 23 octombrie 1995 se efectuează din mijloacele întreprinderii și nu din Fondul Social;
- Achitarea indemnizației unice personalului disponibilizat în mărime de 5 salarii medii din contul mijloacelor Fondului Social și a altor surse fără a fi supuse impunerii;
- Reducerea pierderilor generate de acordarea facilităților ne justificate unor reprezentanți ai păturilor sociale.

Într-un șir de ramuri (construcția de mașini, industria ușoară și cea a materialelor de construcție), Moldova a moștenit de la economia planificată întreprinderi mari, care nu fac față cerințelor economiei de piață. Întreprinderile mici și medii se creează de regulă în agricultură, comerț sau în sfera serviciilor, pe când în industrie procesul acesta încă nu a derulat în măsura necesară. Bunăoară în Italia, Germania, Franța, Marea Britanie și SUA, întreprinderile cu mai puțin de 100 angajați, absorb circa 58% din forțele de muncă și generează între 50-62% din PIB; în Moldova acești indicatori constituie respectiv 12% și 15%.

La prima etapă procesul de restructurare se bazează pe principiul re-dimensionării întreprinderilor mari (prin vânzarea unor active ne-utilizate în procesul tehnologic, prin divizarea în unități viabile, ce de asemenea nu afectează procesul tehnologic (“break-ups”, “spin-offs”), închirierea și oferirea în locație de gestiune a spațiilor și suprafețelor industriale către sectorul privat și având ca obiectiv crearea întreprinderilor mici și mijlocii (SMEs) și a locurilor de muncă.

La începutul a.1998 Guvernul a aprobat Programul de stat pentru susținerea businessului mic pe anii 1998-2000, însă el mai urmează a fi supus ratificării de către Parlament. Cheltuielile de care este nevoie pentru susținerea businessului mic nu sunt stipulate în bugetul curent. Inițierea, gestionarea și lichidarea întreprinderilor continuă a fi descurajate de numeroase bariere și nesfârșite regulamente care reglementează activitățile de afaceri, deseori stimulând corupția.

Necesitatea dezvoltării întreprinderilor mici și medii mai este determinată de un șir de avantaje: receptivitatea acestora la schimbările permanente ale cerințelor peții, descreșterea costurilor de producție, avansarea eficacității manageriale, posibilitatea de a utiliza acestea în scopul reutilării întreprinderilor cu volume relativ mici de fonduri bănești, lărgirea posibilităților de atragere a investițiilor străine.

Lărgirea sectorului întreprinderilor mici și medii va crea condiții pentru o piață competitivă, evitarea prețurilor de monopol, iar lucrătorii acestor întreprinderi vor forma un grup social nou – clasa mijlocie – și vor contribui considerabil la stabilitatea socială în societate.

Experiența inițială a divizării întreprinderilor mari a fost acumulată în baza societății pe acțiuni “Mașfrigocomplect” (Strășeni) și a societății pe acțiuni “Alfa” (Chișinău). Au fost create 25 de întreprinderi private în baza societății pe acțiuni “Mașfrigocomplect”; societatea pe acțiuni “Alfa” a fost cel mai mare producător, la care a fost aplicată legea cu privire la faliment, în baza căreia au început activitățile 34 de întreprinderi private. Societatea pe acțiuni “Alfa” va primi din aceste activități 2.5 milioane lei anual.

O formă nouă și inovațională de formare a întreprinderilor mici și medii sunt parcurile industriale tehnologice. În luna februarie 1998, Parlamentul a pus în aplicare legea cu privire la zonele economice libere – parcurile tehnologice “Vulcănești”, “Taraclia” și “Otaci-Business”, formate în baza întreprinderilor care sufereau pierderi și infrastructurilor acestora.

Agenția pentru Restructurarea Întreprinderilor și Asistență (ARIA) a fost creată pentru susținerea Guvernului în eforturile de accelerare a programului de schimbări structurale în sectorul de producție și cel financiar. Agenția a luat parte la îndeplinirea a trei proiecte de restructurare a întreprinderilor (*Proiectul-pilot*, *Proiectul de Dezvoltare a Sectorului Privat (PSD-I)*, *Proiectul “Asistență pentru Programul de Izolare a Întreprinderilor”*).

La începutul anului 1998 întreprinderile din *Proiectul-Pilot* (Stejaur, Spectrul, Farmaco, Nistru, Flamingo, MFC, Zorile, Piele, Moldagrotehnica, Tricon, Incomaș, Bălțeanca) au arătat următoarele performanțe.

Întreprinderile nominalizate se află în al treilea an de restructurare. La 9 întreprinderi sunt înregistrate performanțe satisfăcătoare ale restructurării, de asemenea sunt succese la întreprinderile din Parcul Industrial “MFC”, Strășeni. Insucces a fost înregistrat doar la “Spectrul”. S-au îmbunătățit indicatorii economico-financiar: majorare au înregistrat producția marfă și vânzările (în mediu pe 9 întreprinderi, respectiv cu 16% și 30%), s-a redus barterul (cu 9 puncte procentuale), crește exportul, a sporit productivitatea muncii (cu 30%), s-au redus costurile și consumul de energie, combustibil (la 2/3 din numărul de întreprinderi); stocurile s-au redus la 7 întreprinderi (cu 16-38%), se colectează datoriile debitoare, se vând activele neutilizate, plățile curente se achită la termen.

La 9 întreprinderi (excepție o constituie “Spectrul” și “Nistru”, Soroca, care a fost propusă la faliment prin lichidare) din numărul total de întreprinderi din Programul Pilot s-a înregistrat o înviore a vânzărilor, creșterea producției a avut loc la 7 întreprinderi, iar ca rezultat o majorare mai superioară a cifrei de afaceri: la Zorile - cu 17%, Piele - cu 35%, Moldagrotehnica - cu 49%, Incomaș - cu 14%, Farmaco - cu 30%, Flamingo – cu 112%, Tricon – cu 17%.

Datoriile debitoare s-au redus la 8 întreprinderi cu 1.2 milioane lei în rezultatul inventarierii și colectării lor. La majoritatea întreprinderilor s-au redus datoriile creditoare (în mediu cu 16 milioane lei). Continuă să se efectueze optimizarea structurii activelor, în anul 1997 la 9 întreprinderi s-au vândut active neutilizate în sumă de peste 9 milioane lei, care se utilizează pentru achitarea datoriilor și completarea fondurilor circulante.

Procesului de restructurare în limitele *Proiectului PSD-I* sunt supuse 15 întreprinderi, din care 10 întreprinderi se află la etapa de implementare a măsurilor de restructurare preconizate în Planul de Restructurare, la “Alfa-Nistru” S.A. se finalizează implementarea Sistemului Informațional de Management (SIM), La “Ionel” S.A. de asemenea se implementează SIM iar la S.A. “Alfa” se creează Parcul Industrial. Judecata Economică a intentat procedura de faliment prin reorganizare la “Fabrica de Sticlă din Chișinău” S.A., “Speranța” S.A., Dondușeni se lichidează conform legii privind falimentul. La întreprinderile analizate s-au creat 39 de întreprinderi noi și 59 întreprinderi dearendă.

Analiza a fost efectuată pe trei tipuri de întreprinderi: 1 grupă (Ionel, Alfa-Nistru, Conserve-Orhei, Dana, Întreprinderea de colectare (Dondușeni), Centrul de moda) – întreprinderile care au performanțe substanțiale; 2 grupă (Faprochim, ICAM, Elcas, Dondușeni-zahăr, Prut-Fălești) – întreprinderile care se confruntă cu diverse probleme; 3 grupă (Alfa,

Covoare-Ungheni, Fabrica de sticlă (Chișinău), Speranța-Dondușeni) – întreprinderile cărora li se acordă servicii conform legii despre faliment.

Analiza rezultatelor activității economice a întreprinderilor în trimestrul I 1998 și a implementării măsurilor de restructurare conturează un șir de performanțe.

S-a înregistrat creșterea economică (a producției marfă și a vânzărilor) la majoritatea întreprinderilor: la cele din I grupă – vânzările au crescut cu 21%, 2 grupă – cu 1%, a 3 grupă – reducere cu 75%. Producția marfă în mediu pe întreprinderile din I grupă s-a mărit cu 32%. Cifra de afaceri a crescut substanțial la “Dana” S.A. (de 2.1 ori), “Tonel” S.A. (cu 29%), “Fabrica de conserve din Orhei” S.A. (cu 18%), “Alfa-Nistru” S.A. (cu 15%).

La întreprinderile care au deja performanțe se creează noi locuri de muncă - numărul de angajați s-a majorat în mediu cu 7%. S-au creat adițional 245 locuri de muncă la întreprinderile care au atins performanțe în procesul de restructurare (din I grupă). Are loc disponibilizarea excesului de personal (cu 442 persoane) la întreprinderile care întâmpină diverse probleme, precum și la întreprinderile care activează în condițiile legii falimentului.

În mediu pe întreprinderile din I grupă s-a majorat productivitatea muncii cu 42%, iar din a II grupă – cu 8%. Productivitatea muncii s-a majorat la 9 întreprinderi: la “Tonel” S.A. și Centrul de Modă de 2 ori, la “Elcas” S.A. – de 1.5 ori, la “Alfa-Nistru” – de 1.4 ori. Salariul s-a majorat la 90% dintre întreprinderile supuse restructurării: cele mai substanțiale majorări au fost la “Tonel” S.A. - de la 183 lei la 662 lei, “Conserve Orhei” S.A. - de la 182 lei la 597 lei.

Jumătate din întreprinderi achită integral și la timp plățile curente, se achită parțial datoriile istorice de către întreprinderile din prima grupă și de către unele din a 2 grupă. Datoriile pe termen scurt au scăzut substanțial – cu 35 milioane în total, sau cu 11%, inclusiv cu 2% pe I grupă și 18% pe II grupă. Întreprinderile din I grupă înregistrează profit, care s-a majorat substanțial comparativ cu anul anterior: beneficiul operațional a însumat peste 12 milioane lei, ceea ce reprezintă o creștere de 7.7 ori, iar beneficiul net de 2.6 ori.

Se vând activele neutilizate în procesul tehnologic: în trimestrul I 1998 - în sumă de 714 mii lei la 8 întreprinderi, în perioada respectivă a anului trecut – 916 mii lei. Stocurile totale s-au redus în mediu cu 4%: la “Conserve-Orhei” cu 4.7 milioane lei, “Elcas” S.A. cu 4.1 milioane lei, “Dondușeni-zahăr” S.A. cu 4.6 milioane lei. “Prut-Fălești” S.A. cu 0.9 milioane lei.

Proiectul “Asistență pentru Programul de Izolare a Întreprinderilor” (TACIS) la 5 întreprinderi: Macon, Moldcarton, Faconis, Incomlac, Agromașina a fost finisat la 25 octombrie 1997. La fiecare din s-au realizat circa 20 de programe de restructurare. Succese în implementarea măsurilor de restructurare preconizate s-au înregistrat la 3 întreprinderi: Macon, Moldcarton și Incomlac. Cifra de afaceri la Moldcarton s-a mărit cu 58%, la Macon – cu 15%. La Incomlac s-a implementat un nou sistem de gestionare a costurilor și o rețea avansată de colectare a materiei prime.

Având ca scop îmbunătățirea eficienței managementului întreprinderilor, în deosebi a capacității acestora de a se ajusta la evoluția cererii pe piețele internă și externă, a fost creat Centrul pentru Competitivitate și Productivitate, în cadrul Proiectului DSP-II. Pe parcursul pregătirii proiectului, 22 de manageri au participat la cursuri de instruire de 2-4 luni în Marea Britanie și Slovenia. Actualmente se organizează cursuri de instruire încă pentru 300-400 manageri din Moldova.

Statul acordă susținere restructurării întreprinderilor în baza memorandumului Consiliului Creditorilor. Din luna mai 1995, consiliul a elaborat o procedură de izolare pentru implementarea planurilor de restructurare, fiind amânate datoriile la 132 întreprinderi. Către data de 1 aprilie 1998, au fost semnate memorandumuri cu 96 de întreprinderi (aproximativ jumate din ele – industriale), datoriile amânate însumându-se la 669.7 milioane lei. Suma aceasta constituie mai mult de 30% din datoria totală a întreprinderilor și organizațiilor către buget și fondurile extrabugetare.

Una din cele mai nedumeritoare probleme pentru întreprinderi constituie datoriile lor pe termen lung. Acumularea lor a fost cauzată în mare măsură de inflația din anii 1991-92 și de erorile în politica managerială de stat. Legislația existentă prevede anularea acestor datorii, dacă debitorii efectuează plățile curente în buget și Fondul Social la timpul cuvenit.

Starea financiară a majorității întreprinderilor care operează în condițiile memorandumului s-a îmbunătățit: a sporit volumul producției realizate pe bani, care a constituit 52% din volumul vânzărilor; peste 62% din profituri (131.4 milioane lei) au fost alocate pentru dezvoltarea producției; au fost realizate bunuri materiale neutilizate în sumă de 185.3 milioane lei, peste 50% din această sumă a fost alocată pentru completarea fondurilor circulante, 49% din datoriile înghețate deja au fost rambursate creditorilor. În scopul eliberării întreprinderilor de funcțiile necuvenite lor și pentru accelerarea achitării datoriilor, Consiliul Creditorilor a aprobat transferarea a 88 de obiecte de menire social-culturală în sumă de 60.5 milioane lei la bilanțul organelor publice locale.

Dar, o serie de întreprinderi nu au reușit să îndeplinească condițiile acestor acorduri, și începând cu a. 1998 numărul întreprinderilor cuprinse în memorandum a scăzut până la 26.

A avut loc o schimbare calitativă enormă în abordarea de către Guvern a problemelor industriale – întreprinderile care nu pot realiza producția, care suportă pierderi și cele care acumulează datorii, să fie supuse unei proceduri a falimentării. În decursul primelor 5 luni ale a. 1998, legea cu privire la faliment a afectat deja circa 40 de întreprinderi. Înșă, lacunele acestei legi mai cauzează obstacole în restructurarea întreprinderilor: nu este dată o definiție precisă a competenței și responsabilităților fiecărei părți implicate (de ex. guvernul și ministerul); nu există o reglementare precisă și un mecanism al relațiilor dintre Consiliul Creditorilor, managerul întreprinderii și proprietarul debitor; nu se stipulează nimic referitor la falimentul deliberativ și responsabilitatea managerului în atare situații; există un șir de divergențe între diverse articole ale legii și unele articole sunt în contradicție cu alte legi. Cerințele și responsabilitățile nerealiste de înalte față de manager și stimularea joasă în activitatea sa, imposibilitatea de a vinde edificiile și structurile fără privatizarea pământului pe care sunt plasate – toate acestea la fel complică implementarea procedurilor de faliment. Îmbunătățirea mecanismului procesării falimentului în cele mai scurt termen posibil, constituie sarcina cheie a Guvernului și Parlamentului.

O piedică serioasă în calea dezvoltării industriale mai continuă a fi problema managementului corporativ. După privatizarea în baza bonurilor patrimoniale, există un număr enorm de acționari, dar nu proprietari reali. O parte considerabilă a averii privatizate este în posesia fondurilor de privatizare/investiții (FPI), din care cel puțin 1/3 trăiesc în afara intereselor întreprinderilor.

Guvernul ar trebui să susțină tendințele spre concentrarea de capital. Un exemplu pozitiv – FPI “Agrofond” și “Dividend”, împreună cu întreprinderile la care dețin acțiuni, au creat o asociație mutuală de creditare, de acordare a capitalului de investiții.

Dar, la unii manageri mai există tendința de a ține acționarii din afara întreprinderii distanțați de la procesul de gestionare a acesteia. Mecanismul protecției dreptului proprietarilor rămâne a fi sub-dezvoltată, ceea ce rezultă în pierderea unor întreprinderi. Tot odată se observă cazuri de retragere a resurselor de la întreprinderi, de către persoanele distanțate, spre alte firme, în detrimentul altor acționari și FPI. Se cere crearea unui sistem eficient de protecție legală a acționarilor contra acțiunile managerilor ce dăunează întreprinderilor și acționarilor.

Pentru viitorul apropiat, problemele principale din sectorul industrial continuă a fi: creșterea competitivității și productivității, promovarea exporturilor, introducerea tehnologiilor avansate și instruirea managementului.

3.2 Sectorul energetic: restructurarea și pregătirea pentru privatizare

Una din sarcinile strategice ale economiei naționale este reducerea consumului de energie în cadrul PNB și îmbunătățirea balanței energetice. Începând cu anul 1997, în republica Moldova e în curs de implementare a unui complex de măsuri îndreptate spre restructurarea sectorului energetic, inclusiv:

1. Aprobarea Planului de Restructurare a sectorului energetic (Hotărârea Guvernului nr. 628 din 08.07.1997), s-au stabilit principiile de reorganizare a CS "Moldenergo", obiectivele, etapele și modalitățile de privatizare a acestor subdiviziuni;

Aprobarea Regulamentului Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetica - ANRE (Hotărârea Guvernului nr. 767 din 11.08.97);

2. Aprobarea Conceptului de Privatizare a întreprinderilor sectorului electro-energetic (Hotărârea Guvernului nr.260 din 09.03.1998). S-au concretizat obiectivele, principiile și mecanismele privatizării a 8 întreprinderi electro-energetice, activitățile ce țin de pregătirea lor pentru privatizare (metodele de evaluare a patrimoniului, de pregătire a documentelor pentru concurs, de evaluare și negociere a ofertelor);

Aprobarea regulamentului companiilor private de colectare a datoriilor debitoare în sectorul energetic (Hotărârea Guvernului nr. 309 din 19.03.1998) și a măsurilor stringente de stingere a datoriilor instituțiilor bugetare față de întreprinderile energetice (Hotărârea Guvernului nr. 1110 din 01.12.1997);

3. Aprobarea planului de restructurare a datoriilor sectorului energetic (Hotărârea Guvernului nr. 547 din 12.06.97). S-au determinat mecanismele și măsurile concrete: achitări reciproce, acoperirea costurilor și a unei părți a datoriilor istorice prin majorarea tarifelor, conversiunea datoriilor cu termen expirat în datorii pe termen lung, reducerea nivelului tranzacțiilor barter, crearea companiilor private de colectare a datoriilor;

4. Majorarea tarifelor la energia electrică, termica și gaze naturale pentru a acoperi costurile (Hotărârile Guvernului nr. 231 din 05.03.1997, nr. 512 din 05.06.1997, proiectul ANRE din 17.04.1998 care a fost temporar stopat printr-o dispoziție a Guvernului până la determinarea măsurilor de protecție socială);

5. Crearea în baza fostei CS "Moldenergo" a 14 Societăți pe Acțiuni și a întreprinderii de Stat "Moldtranselectro"(Hotărârea Guvernului nr. 1059 din 13.11.1997). În rezultat s-a produs o anumită îmbunătățire a funcționării operaționale a întreprinderilor electro-energetice, a regimului de aprovizionare cu energie, a colectării plăților pentru consum de energie. În 1997 rata colectării plăților pentru consumul energiei electrice a depășit 100%, micșorându-se totodată datoriile debitoare cu 29% sau cu 34 milioane lei (tendința data nu este confirmată în 1998);

6. Aprobarea măsurilor suplimentare de gestionare a datoriilor și redresare financiară a întreprinderilor sectorului energetic (Hotărârea Guvernului nr. 325 din 20.03.1998). S-au prevăzut termenii și condițiile de reeșalonare a datoriilor, de asigurare a deconectărilor neplătitorilor, de stimulare a conducătorilor pentru îmbunătățirea colectărilor și reducerea ponderii operațiunilor barter;

Aprobarea mecanismelor de monitorizare a pregătirii întreprinderilor pentru privatizare – Comisia Guvernamentală (Hotărârea Guvernului nr. 207 din 27.02.1998) și de control asupra restructurării datoriilor sectorului - Comisia de Stat pentru supravegherea îndeplinirii prevederilor Hotărârii Guvernamentale nr. 547 din 12.06.1997;

7. Delimitarea funcțiilor și responsabilităților diferitor organe statale și a companiilor de consultanță (ARIA, Abt Associates și Hagler Bailly) a termenilor de implementare a proiectului de privatizare a întreprinderilor electro-energetice (Acordul de Cooperare din 02.02.1998); deschiderea ședințelor publice referitor la eliberarea licențelor întreprinderilor energetice. Au fost eliberate licențe la 12 întreprinderi (3 întreprinderi de produse, 5 de distribuție și 4 furnizori independenți).

Activitățile date au pus începutul promovării proiectului restructurării sectorului, creând suportul legal, cadrul informațional și regulatoriu, mecanismele economico-financiare necesare. Totodată, incertitudinea și inconsecvența activităților instituțiilor administrației publice, abordările controversate a problemelor stringente au complicat în multe aspecte procesul de redresare a întreprinderilor, de restructurare a lor la etapa pre-privatizare.

Situația economico-financiară a întreprinderilor electro-energetice. În domeniul restructurării financiare a sectorului energetic în luna mai 1998 a fost efectuată o analiză diagnostic detaliată a situației economico-financiare a 8 întreprinderi din sectorul electro-energetic (ARIA). Principalele obiective ale acestui studiu au fost:

Determinarea în detalii a stării economico-financiare a întreprinderii, ce include datoriile creditoare și debitoare (la 1 ianuarie 1998 și 1 aprilie 1998), structura și studiul dinamicii acestor datorii și elaborarea unui program de gestionare a lor;

Examinarea detaliată a livrărilor și încasărilor companiilor energetice, inclusiv trendul operațiunilor barter;

Examinarea pierderilor, inclusiv a celor comerciale și neîncasărilor, elaborarea unor măsuri concrete de diminuare a acestor pierderi;

Analiza costurilor întreprinderilor și tendințele acestora;

Determinarea și analiza principalilor indicatori de performanță a companiei.

Problemele principale cu care se confrunta companiile energetice în timpul de față sunt: micșorarea drastică a încasărilor, pierderile comerciale înalte (furturile), distribuirea neadecvată a datoriilor istorice, ponderea înaltă a operațiunilor barter, neîncasările permanent crescânde. Analiza economico-financiară a companiilor incluse în proiectul de restructurare a sectorului energetic a dezvăluit următoarele aspecte:

Situația de începutul a.1998, se caracterizează printr-un spor al volumului de vânzări (cu excepția CET-2), mărirea datoriilor creditoare (+29%), creșterea datoriilor debitoare (+46%) ca consecință a nivelului redus de achitare (vezi Tabelul 3.2.1).

Tabelul 3.2.1 Indicatorii economico-financiari de bază pentru companiile energetice

Compania	Vânzări milioane lei			Colectări milioane lei			Numerar %		Datorii debitoare milioane lei			Datorii creditoare milioane lei			Datorii creditoare nete milioane lei		
	Trim IV, 97	Trim I, 98	%	Trim IV, 97	Trim I, 98	%	Trim IV, 97	Trim 98	Ian 1, 98	Apr 1, 98	%	Ian 1, 98	Apr 1, 98	%	Ian 1, 98	Apr 1, 98	%
RED Chişinău	80.8	86.1	107	106.2	69.7	66	20.9	35.4	76.5	102.2	134	170.1	199.2	117	93.6	97.0	104
RED Centru	51.2	52.6	103	38.6	26.5	69	28.7	42.7	42.6	49.5	116	188.0	216.5	115	145.4	167.0	115
RED Sud	18.1	20.0	110	11.1	12.8	115	34.0	49.3	26.4	35.7	135	97.2	120.7	124	70.8	85.0	120
RED Nord	25.0	30.0	120	19.0	23.8	125	28.0	33.0	65.0	79.4	122	229.0	265.1	116	164.0	185.7	113
RED Nord Vest	22.3	22.6	101	14.1	16.4	116	21.0	28.3	38.0	42.0	111	130.0	151.0	116	92.0	109.0	118
CET 1	23.0	36.5	159	7.5	7.8	104	13.0	12.5	22.2	55.6	250	73.6	117.5	160	51.4	61.9	120
CET 2	225.0	90.0	40	51.5	27.1	52.4	3.0	6.1	71.4	122.5	172	118.4	137.5	116	47.0	15.0	32
CET Nord	15.7	17.6	112	37.4	12.2	32.6	3.0	66.5	36.0	27.5	76	119.0	120.7	101	83.0	93.2	112
TOTAL	427.3	335.4	78	236.9	196.3	82.9	19.1	34.2	351.7	514.4	146	1 028.1	1 328.2	129	676.4	813.8	120

Persista tendința de creștere a datoriilor creditoare nete în trimestrul I 1998. La unele companii datoriile creditoare sunt de 3-5 ori mai mari decât cele debitoare și aceasta propoție continue să crească (RED Nord, RED Centru, RED Sud). Tendința dată este îngrijorătoare și dacă nu va fi stopată poate compromite procesul de privatizare în întregime.

Una din cele mai mari probleme pentru Societățile pe Acțiuni ce s-au format în urma desființării Companiei de Stat "Moldenergo" este transmiterea la bilanțul acestor întreprinderi a sumelor enorme a datoriilor creditoare istorice acumulate de către "Moldenergo" în perioada anilor precedenți (1028 milioane lei la 01.01.1998). O asemenea povară nu da posibilitate companiilor energetice de a trece la autogestiuie.

Companiile nu au posibilitate de a achita aceste datorii istorice enorme, care urmează a fi realocate până la privatizare (actualmente se lucrează asupra Proiectului Hotărârii respective a Guvernului împreună cu Abt Associates și Departamentul Energetic). Din cauza rentabilității negative a vânzărilor, întreprinderile generează pierderi adăugătoare din activitatea sa operațională (vezi Tabelul 3.2.2). Cauza principală a acestor pierderi este că costurile pentru 1 kWh energie electrică utilă (energia livrată minus totalitatea pierderilor – comerciale, tehnice și neplătitorii) sunt cu mult mai mari decât tariful actual de vânzare.

Situația generală a CET-urilor este de asemenea critică. Ea este influențată pe de o parte de neplățile pentru sezonul de încălzire 1997-1998. Totodată pregătirile pentru sezonul de încălzire 1998-1999 necesită surse financiare suplimentare (cca. 40 milioane lei pentru CET-I, 70 milioane lei pentru CET-2 și 40 milioane lei pentru CET Nord).

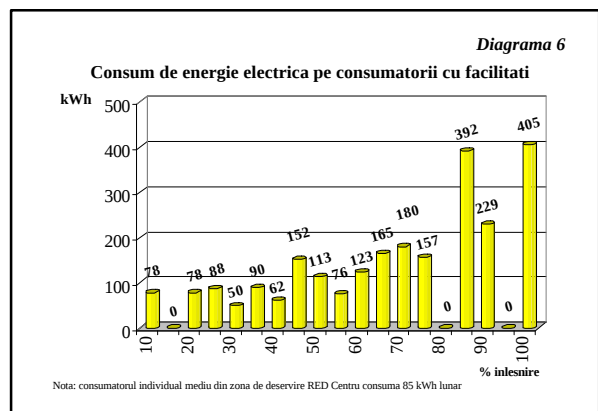
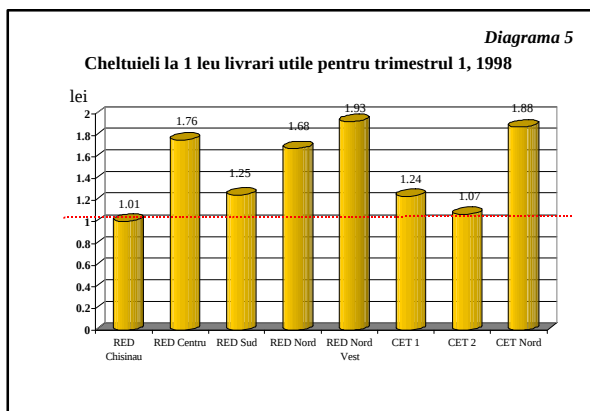
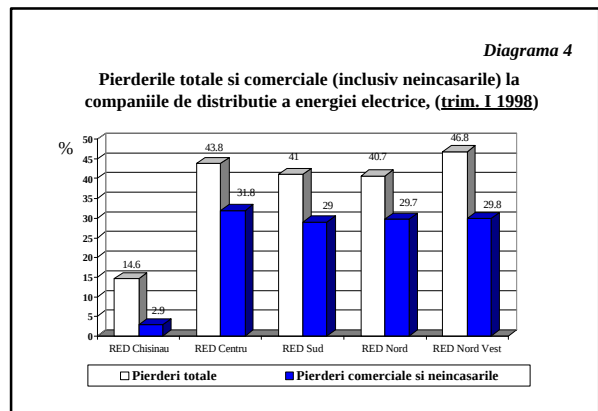
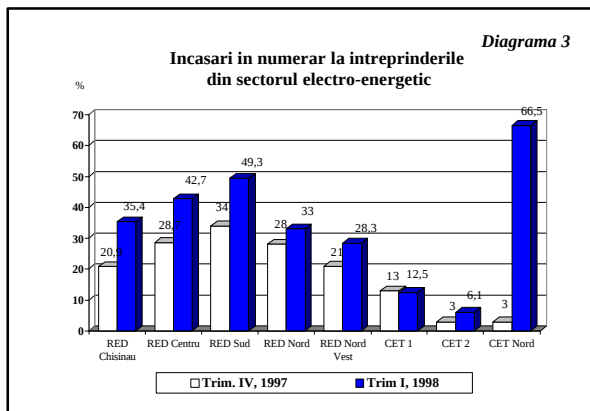
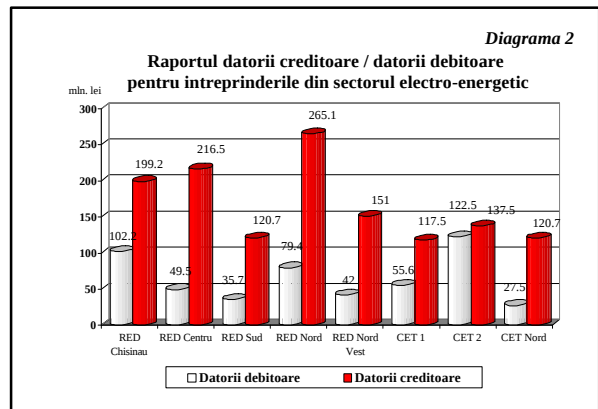
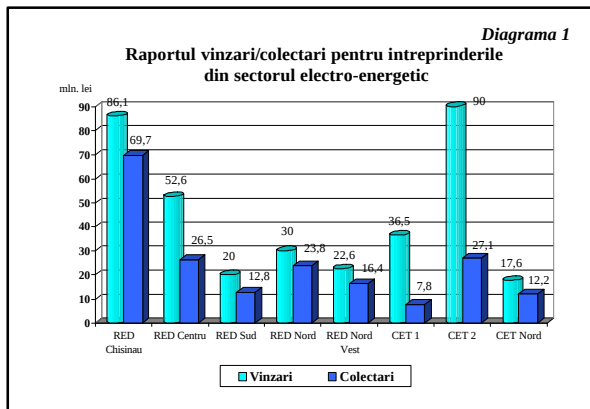
Tabelul 3.2.2 Indicatorii de performanță ai întreprinderilor electro-energetice, aprilie 1998

Indicatorul	RED Chișinău	RED Centru	RED Nord	RED NordVest	RED Sud	CET 1	CET 2	CET Nord
Beneficiu Net/Pierderi, milioane lei	1.4	- 21.0	- 22.5	- 13.7	- 18.2	- 9.4	- 9.7	- 12.7
Rentabilitatea vânzărilor, %	0.35	-65.0	- 25.0	- 60.0	- 91	-24.1	-7.0	- 72.0
Chelt. 1 kWt livrări utile, bani	23.1	36.3	33.3	35.3	38.7	7.2	9.97	11.2
Tariful de livrări la 1 kWh, bani	24.0	24.0	24.0	24.0	24.0	10.3	13.37	12.6
Cheltuieli la 1 leu producție utilă, lei	1.01	1.76	1.25	1.68	1.93	1.24	1.07	1.88
Pierderi total, (% din kWh)	14.6	43.8	41.0	40.7	46.8	-	-	-
Pierderi comerciale și neincasările, %	2.9	31.8	29.0	29.7	29.8	-	-	-
Tariful de livrare la 1 Gcal, lei	-	-	-	-	-	51.0	51.0	51.0
Cheltuielile la 1 Gcal, lei	-	-	-	-	-	72.0	78.8	93.8

Lipsa mijloacelor financiare (datorită nivelului foarte redus de achitări) nu permite derularea lucrărilor de reparație normativă și procurarea combustibilului necesar pentru sezonul toamnă-iarnă curent.

Măsurile principale care trebuie întreprinse în scopul reducerii datoriilor creditoare:

- colectarea la timp a plăților pentru energia livrată și deconectarea tuturor nepătititorilor începând cu luna iunie curent;
- reducerea la minim a volumului pierderilor supranormative (furturilor de energie) care influențează costurile și nu pot fi acoperite din tarif. În scopul soluționării problemei date sunt necesare investiții pe care RED-urile nu le pot asigura;
- aplicarea tarifului unic la energia electrică simultan cu eliminarea înlesnirilor și compensațiilor nejustificate acordate categoriilor privilegiate de consumatori. Subvențiile respective trebuie să fie nominative, efectuate direct din buget și nu atribuite companiilor energetice precum se practică actualmente;
- ajustarea tarifului la energia termică. Datele obținute în rezultatul analizei efectuate arată că costul producției este cu 20-25% mai mare decât tariful existent. Aceasta cauzează pierderi considerabile la producerea energiei termice, fapt caracteristic în mod deosebit centralelor electro-termice din republică. Situația creată este influențată și de neplățile admise de consumatorii – intermediari de energie termică (Bunăoară RAPDET în cazul CET-1 și CET-2). Se propune ajustarea de către ANRE în termen de o lună a tarifului la energie termică pentru a acoperi cheltuielile generate la producerea acesteia. Studiul dat a fost perfectat de către ANRE încă pe 17.04.1998 și prezentat Guvernului care a ordonat un set de măsuri de protecție socială până la 20.06.98.

Măsurile de reducere a pierderilor comerciale (ex.: instalarea bransamentelor) pot avea efectul scontat asupra micșorării acestor pierderi, însă asemenea măsuri necesită investiții capitale considerabile. La fel este situația și cu micșorarea pierderilor tehnice, o mare parte a cărora apar din cauza nefolosirii la capacitatea nominală a echipamentului. Se propune includerea planurilor investiționale ale întreprinderilor de distribuție în documentele de tender.

Măsurile principale ce țin de micșorarea datoriilor debitoare. În perioada de activitate a Societăților pe Acțiuni datoriile debitoare în perioada primului trimestru al anului 1998 au fost în creștere continuă. Cauzele principale ale acestei tendințe sunt: insolvabilitatea atât a agenților economici, cit și a sectorului individual, ceea ce duce la incapacitatea acestora de a-și onora obligațiunile; înrăutățirea colectărilor plăților pentru energia livrată; în pofida creșterii numărului deconectărilor consumatorilor neplătitori, reeșalonarea datoriilor debitoare, chiar și în cazul unor sume nesemnificative duce la amânarea plăților pentru datoriile reeșalonate și a plăților curente; la momentul de față este parțial pus în aplicare mecanismul de colectare a datoriilor prin intermediul companiilor private de colectare (În RED Nord Vest o astfel de companie în aprilie - mai 1998 a colectat 98% cu comision de 4%).

Pentru a redresa situația urmează a fi întreprinse următoarele:

- deconectarea la nivel de 100% a tuturor neplătitorilor începând cu luna iunie curent;
- deconectarea necondiționată a abonaților ce au încheiat acorduri de reeșalonare cu companiile energetice, însă nu-și onorează plățile curente sau nu achită sumele reeșalonate;
- încadrarea în colectarea datoriilor debitoare a companiilor private cu aplicarea metodei de plată stabilită pentru cota stabilită și de supliment pentru cota suplimentară colectată (conform Hotărârii Guvernamentale nr. 309 din 19 martie 1998);
- inițierea procedurii de falimentare a consumatorilor insolvabili.

Tendința generală a operațiunilor barter este în descreștere. Bunăoară la RED Centru cota parte a operațiunilor barter s-a micșorat de la 71% la 1 ianuarie până la 57% la 1 aprilie 1998. În general pe toate 8 întreprinderi - de la 80.9% în trimestrul IV 1997 până la 65.8% în trimestrul I 1998.

Măsurile de ordin intern. În scopul schimbării situației economico-financiare în companiile electro-energetice se propun un șir de măsuri adăugătoare:

- monitorizarea semnării contractelor între furnizori și consumatori;
- implementarea noilor structuri organizatorice în companiile în restructurare și a noilor fișe de post pentru angajați, elaborarea sistemelor motivaționale pentru angajații întreprinderilor;
- vinderea activelor neutilizate;
- elaborarea graficelor de reducere definitivă a operațiunilor barter, elaborarea și implementarea programelor de reducere a pierderilor întreprinderilor;
- instruirea personalului în noile tehnici de activitate în mediul economic curent;

În baza măsurilor sugerate, ARIA finalizează planurile de restructurare financiară a întreprinderilor (orientativ 20 iunie curent), care vor fi propuse spre aprobare Consiliului Creditorilor.

Măsurile ce țin de competența Parlamentului, Guvernului, ministerelor și departamentelor interesate. Până în luna august 1998 urmează a fi promovat un set de măsuri ce țin de perfectarea și completarea cadrului legislativ al restructurării financiare și privatizării întreprinderilor sectorului energetic. Trebuie ajustate la noile realități mecanismele de implementare a acestor măsuri aprobate prin hotărârile Guvernului. Totodată urmează a fi examinate o serie de activități ce țin de elaborarea Memorandumului Informativ pentru investitori, documentelor pentru concurs, Conferința cu investitorii potențiali cu anunțarea selectării preventive, precum și modalitățile de instituire și funcționare a noilor mecanisme de redistribuire și gestionare a datoriilor.

În acest scop se propune:

a) Adoptarea de către Parlament a actelor normative:

Legea cu privire la Energia Electrică (în a doua lectură);

Legea cu privire la Gaze (în a doua lectură);

Hotărârea cu privire la Conceptul de Privatizare a întreprinderilor sectorului electro-energetic (a fost aprobată de Guvern prin Hotărârea nr. 260 din 9 martie 1998);

Hotărârea cu privire la realocarea datoriilor creditoare istorice transferate la bilanțurile întreprinderilor din sectorul electro-energetic către o instituție creată pentru acest scop pe lângă Ministerul Finanțelor;

Hotărârea cu privire la Planul Individual de Privatizare a Întreprinderilor din sectorul electro-energetic.

b) Aprobarea de către Guvern a Hotărârilor:

Cu privire la modificarea Actelor Legislative și Decretelor Prezidențiale prin care s-au legiferat înlesniri unor grupe de consumatori (proiectul dat a fost actualizat și transmis Guvernului spre examinare în ianuarie 1998);

Cu privire la modificarea Hotărârilor Guvernului ce țin de stabilirea unei discipline financiare în instituțiile bugetare și întreprinderile de Stat - debitori ai companiilor electro-energetice (Hotărârea nr. 325 din 20 martie 1998);

Cu privire la aprobarea statutului Întreprinderii de Stat "Moldtranselectro";

Cu privire la oficializarea statutului Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetica (ANRE) în calitate de instituție independentă, precum este prevăzut în proiectul Legii cu privire la energia electrică (prin aceasta Hotărâre ANRE ar putea să-și efectueze funcțiile conform statutului sau fără coordonări adiționale).

c) Examinarea la Comisia Guvernamentală cu privire la Supravegherea Procesului de Privatizare a Întreprinderilor electro-energetice (Hotărârea Guvernului nr. 207 din 24 februarie 1998) a următoarelor documente:

Strategia și modalitatea de privatizare a întreprinderilor din sectorul electro-energetic;

Mecanismele de consolidare a disciplinei financiare și a responsabilităților factorilor de decizie pentru implementarea planurilor de gestionare a datoriilor;

Cu privire la realocarea datoriilor creditoare istorice transferate la bilanțurile noi-createlor întreprinderi din sectorul electro-energetic către o instituție nou creată special pentru acest scop pe lângă Ministerul Finanțelor;

Memorandumul Informațional, documentele de tender și ordinea de zi a conferinței investiționale.

3.3 Reforma funciară și restructurarea gospodăriilor agricole

Ajustări și tendințe în tranziție

Specializarea Moldovei în producția agricolă a fost determinată de condițiile climatice favorabile și fertilitatea solului mai înaltă decât cea medie (75% din soluri e cernoziom). Agricultură constituie baza economiei Moldovei, ea deține o cotă parte de 40% în PIB, asigură locuri de muncă la circa 42% din populația aptă de muncă, iar producția agricolă constituie $\frac{3}{4}$ din exportul total al țării. Luând în considerație și mărimea suprafețelor agricole (75% din totalul suprafețelor), precum și proporția considerabilă a populației rurale (54%), se poate afirma cu siguranță că reforma funciară în contextul unei politici agrare corect determinate și clar definite vor contribui la bunăstarea populației și la ameliorarea situației economice a țării.

De la începutul perioadei de tranziție în sectorul agricol au fost observate următoarele tendințe principale:

- Reducerea volumului total de producție agricolă și producției medii la hectar;
- Schimbări în structura producției agricole $\Rightarrow$ cota producției vegetale e în creștere continuă începând cu anii 1990;
- Extinderea suprafețelor însămânțate cu culturi ce necesită preponderent lucru manual, fapt ce se datorează existenței piețelor respective de desfacere și costurilor joace de producție; precum și reducerea suprafețelor însămânțate cu culturi ce necesită preponderent capital;
- Transferul producției din sectorul colectiv în cel individual datorită creșterii rapide a numărului gospodăriilor private de tip nou;
- Reducerea consumului principalelor produse alimentare;
- Dezintegrarea totală în fosta rețea unională de distribuție și colectare, urmată de apariția problemei surplusului de producție, precum și persistența dificultăților în crearea canalelor noi de piață pentru producția recoltată;
- Rentabilitatea joasă (deseori negativă) a gospodăriilor mari, ce duce la rata scăzută de colectare a impozitelor și, concomitent, inflexibilitatea și ineficiența sistemului existent de subvenții de stat acordate în exclusivitate gospodăriilor agricole mari;
- Acces limitat la sursele de creditare, precum și la serviciile de consultanță acordate noilor formațiuni;
- Lipsa investițiilor în serviciile sociale rurale și nivelul de trai extrem de scăzut al populației rurale;
- Utilizarea redusă a capacităților de producție ale întreprinderilor de prelucrare a producției agricole;
- Structura de prețuri inadecvată, prețul de cost depășind cel al producătorului;
- Reducerea volumelor exportate de producție agricolă și intensificarea importului produselor alimentare;

Declinul general în sectorul agricol a fost cauzat în special de criza financiară, fapt ce a provocat o reducere bruscă în producția gospodăriilor mari. În perioada dintre 1990 și 1996 posesiunile funciare ale întreprinderilor mari s-au redus cu 25%, pe când producția globală a scăzut cu tocmai 65%.

Insuficiența resurselor financiare a dus la simplificarea tehnologiilor de producție ale întreprinderilor agricole, în rezultatul cărui fapt a scăzut productivitatea lor cu 30-40%, iar fertilitatea solului s-a redus esențial: în 1996 utilizarea îngrășămintelor chimice s-a redus de 17 ori (în comparație cu anul de vârf 1985), pe când cele de potasiu și fosfor practic n-au fost folosite din cauza prețurilor înalte și lipsei surselor disponibile de achiziționare.

Totuși, conform standardelor europene, țara dispune de un potențial puternic pentru creștere economică în agricultură.

Schimbări în relațiile de proprietate

Sarcina primordială a reformei agrare – *eliminarea monopolului proprietății statului asupra pământului* – a fost inițiată în 1992 și s-a dezvoltat foarte lent și incert până în 1996, când majoritatea constrângerilor tehnice și birocratice au fost eliminate din legislație.

În prezent au loc schimbări fundamentale în organizarea sectorului, ce includ, în primul rând, distribuirea titlurilor de proprietate asupra pământului și, concomitent, alocarea în natură a loturilor țăranilor și familiilor, care părăsesc gospodăriile colective. Astfel, la data de 1 aprilie 1998, 95% de persoane cu drept la cotă de teren au primit deja certificate provizorii de proprietate, și 71% din cei ce au aplicat au primit pământul în proprietate privată. În acest context trebuie menționat faptul că doar 27% din titulari au aplicat pentru alocarea loturilor în natură (adică 278 mii beneficiari din numărul total de 1 ml.)¹. Deși *rata de privatizare*² diferă pe regiuni, este cert faptul că crește continuu.

Rata de privatizare pe zone (%): 1996-1998

	<i>Octombrie 1996</i>	<i>Octombrie 1997</i>	<i>Ianuarie 1998</i>	<i>Aprilie 1998</i>
Nord	3.2	7.5	8.4	10.1
Centru	24.8	30.0	30.5	33.6
Sud	4.9	8.9	10.8	12.2
Media pe țară	11.2	16.1	17.0	19.2

Sursa: Departamentul Analize Statistice și Sociologice

Conform datelor Cadastrului funciar general la data de 1 ianuarie 1998 *sectorul individual* în Moldova deținea aproximativ 21% de pământ agricol, pe când restul se afla în posesia diferitor structuri de scară largă, majoritatea fiind nerestructurate încă. Totuși, creșterea posesiunilor funciare ale gospodăriilor țărănești este esențială (7.8%) în comparație cu cifra din 1994 – 0.7%.

¹ Această cotă este, însă, mai înaltă ca cea înregistrată un an în urmă – 20% sau 205 mii de solicitanți în aprilie 1997.

² *Rata de privatizare* reprezintă raportul dintre numărul de persoane ce au primit cota în natură și numărul total de persoane cu drept la cotă (în zona dată).

♦ **Statul deține** 17% de pământ agricol (**435 mii ha** din totalul de 2.6 milioane ha), din care 358 mii ha se află în *fondul de rezervă* (în realitate e dat în folosință diferitor producători), și doar 77 mii ha aparțin întreprinderilor agricole de stat.

♦ Din 2.2 ml ha în proprietate privată (82% de pământ agricol) **sectorului individual îi revin circa 500 mii ha** și include pământ în posesia gospodăriilor țărănești și loturilor de pe lângă casă.

♦ **61% de pământ agricol este administrat de întreprinderi agricole mari**, o parte din care sunt încă înregistrate ca gospodării colective tradiționale (387 mii ha), pe când altele sunt organizate în forme noi (societăți pe acțiuni, cooperative de producție, societăți cu răspundere limitată, etc.).

Structura proprietății funciare 1990-1997 (în % de pământ agricol)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Sectorul de stat	32.3	26.7	25.2	31.2	30.1	16.7	17.3	17.7
Gospodării de stat	27.0	23.4	20.4	14.6	12.8	0.1	1.0	1.0
Fondul de rezervă	0.0	0.0	0.1	12.7	13.3	13.4	13.6	14.0
Forme corporative	59.4	63.0	63.0	56.2	56.8	67.9	64.8	61.4
Gospodării colective	59.4	63.0	58.8	49.2	45.2	39.3	23.1	15.2
Noi forme corporative	0.0	0.0	4.2	6.2	8.9	27.6	38.9	43.0
Asociații de fermieri	--	--	--	0.8	2.7	1.0	2.8	3.2
Sectorul individual	8.3	10.3	11.7	12.6	13.2	15.3	18.0	20.9
Gospodării țărănești	--	--	0.0	0.3	0.7	2.4	4.8	7.8
Loturi de pe lângă casă	8.3	10.3	11.7	12.3	12.5	12.9	13.2	13.1
Total	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Sursa: Cadastrul funciar general al RM (date la sfârșit de an)

Gospodăriile de stat practic au dispărut, marea lor majoritate fiind transformată în gospodării colective și primind pământul în proprietate de la stat. Fostele colhozuri, la rândul lor, s-au înregistrat ca forme juridico-organizatorice noi. Astfel, la sfârșitul anului 1997, gospodăriilor de stat le aparținea doar 1% din pământul agricol, gospodăriilor colective - 15% și noile forme corporative posedau 46% din totalul terenurilor agricole.

Gradul înalt de fragmentare a loturilor de pământ reprezintă o schimbare structurală importantă ce s-a produs odată cu procesul de diviziune a pământului în gospodării mici de familie cu subdiviziunea lui ulterioară în loturi individuale pentru creșterea diferitor culturi. Acest fenomen poate avea un impact negativ asupra anumitor culturi, mai mult decât atât, duce la costuri excesive și mecanizare inefficientă, mai ales în condițiile Moldovei unde e limitat accesul la procurarea utilajului pentru prelucrarea loturilor de proporții mici. În acest context ar fi binevenită încurajarea consolidării cotelor de pământ individuale în arii mai mari (până la 5-10 ha) înșămânțate cu aceeași cultură pe calea dezvoltării pieței funciare, facilitării procedurii de arendare a pământului.

Privatizarea activelor (proprietatea ne-funciară) se desfășoară într-un ritm mai lent. La data de 1 aprilie 1998, 53% de angajați ai gospodăriilor agricole mari dotați cu drept la cota valorică – lucrători, foști lucrători și pensionari - au primit certificate de proprietate, 2/3 din care au fost înregistrate de autoritățile locale. Valoarea activelor privatizate constituie 64% din totalul patrimoniului supus privatizării. Până la momentul actual distribuirea are loc prin eliberarea certificatelor de hârtie și nu prevede divizarea activelor fizice. Valoarea medie a unei cote valorice (după reevaluarea patrimoniului din 1996) este de 5300 lei, care nici într-un caz nu reprezintă valoarea reală de piață a activelor, majoritatea din ele fiind vechi, uzate și inutile procesului de producție.

O parte componentă importantă a programului de privatizare a patrimoniului o constituie *transferul responsabilității pentru serviciile și activele sociale autorităților locale*, fapt ce permite gospodăriilor mari de a se concentra asupra ameliorării activităților de producere. Acest proces n-a progresat rapid până în prezent: doar 19% din obiectele sferei sociale au fost transferate autorităților locale la data de 1 aprilie 1998. Totuși, dacă comparăm datele curente cu datele anului trecut, se observă clar un progres lent dar sigur în procesul de privatizare a activelor.

Restructurarea gospodăriilor agricole și dezvoltarea sectorului privat

La momentul de față în Moldova există circa 1000 gospodării agricole mari, un număr similar celui al gospodăriilor agricole de stat și colective de până la reformă. Luând în considerație numărul membrilor și cota medie de pământ în Moldova (1.5-2.0 ha), proprietățile funciare ale unor formațiuni noi, cum ar fi *cooperativele de producție și societățile pe acțiuni*, cuprind circa 1500-2000 ha. Astfel, structurile tradiționale se reorganizează în formațiuni noi fără reduceri esențiale în numărul de lucrători ori fragmentare a pământului, deosebirea de bază constând în faptul, că noile structuri asigură membrilor lor dreptul de ieșire din colectiv cu cotele de pământ și cele valorice.

Asociațiile de fermieri și societățile cu răspundere limitată sunt mai mici, dispun în medie de 100-200 membri și reprezintă o nouă formă intermediară dintre gospodăriile mari tradiționale și cele țărănești. Totuși, doar 124 asociații de fermieri din cele 244 existente sunt create pe baza gospodăriilor țărănești și cuprind circa 13 mii membri ori 20% din numărul total de gospodării țărănești înregistrate. Restul sunt întreprinderi tradiționale de scară largă care nu și-au schimbat decât "denumirea de pe ușă".

Activele pasibile privatizării, evaluate la peste 3.5 miliarde lei, au fost transferate noilor formațiuni organizatorice, ce reprezintă peste 1000 structuri mari și circa 200.000 proprietari individuali care au creat unități agricole independente (nu toate fiind înregistrate ca gospodării private). Transferul patrimoniului în proprietatea întreprinderilor agricole mari este practic finisat: ei au primit în mediu 90% din patrimoniu, reprezentat de cotele valorice ale membrilor. Pe de altă parte, fermierii individuali au primit mai puțin de 70% din cotele lor valorice de la gospodăriile mari.

Din numărul total de 198 mii deținători ai cotelor de pământ (la 1 aprilie 1998) doar 96 mii de proprietari le-au folosit pentru a crea peste 68 mii gospodării țărănești. Concomitent, crește numărul proprietarilor care nu-și înregistrează gospodăria, fapt ce confirmă tendința populației rurale de a oferi pământul în arendă deținând, totodată, titlul de proprietate asupra acestuia. Astfel, restul 100 mii de persoane sunt implicați în activitatea agricolă de subsistență ori au dat loturile lor de pământ în arendă conducătorilor gospodăriilor agricole mari, firmelor comerciale, etc.

Proprietatea funciară a gospodăriilor agricole private

	<i>ianuarie 1997</i>	<i>aprilie 1997</i>	<i>aprilie 1998</i>
Numărul de persoane ce au depus cerere pentru primirea cotei de teren echivalent în natură	168.178	204.771	277.970
Numărul de persoane cărora li s-au alocat loturi de pământ în proprietate privată	117.002	131.891	198.047
<i>Inclusiv</i> Persoane particulare care nu și-au înregistrat loturile de pământ	42.982	61.747	102.095
Numărul gospodăriilor țărănești înregistrate	41.229	51.488	68.485
Pământ în posesia gospodăriilor țărănești (înregistrate și neînregistrate), <i>ha</i>	122.970	168.681	248.219

Sursa: Departamentul Analize Statistice și Sociologice

Guvernul Republicii Moldova a anunțat la o întrunire (din 14 martie 1998) cu primarii și președinții gospodăriilor agricole, că proiectul “Pământ” reprezintă programul național de privatizare și reorganizare a întreprinderilor agricole din Moldova. Ministerul privatizării și administrării proprietății de stat al Republicii Moldova colaborează cu doi contractori ai Agenției Statelor Unite pentru dezvoltare internațională, Booz-Allen & Hamilton și Centrul de Reformă al Business-ului Privat (CRBP) în scopul realizării acestei sarcini.

Programul a început cu proiectul pilot lansat în 1996 în Nisporeni în cadrul gospodăriei agricole “Maiak” și a continuat în 1997 cu privatizarea și reorganizarea a 72 foste gospodării de stat și colective. Până în martie 1998 au fost emise peste 70 mii de titluri de proprietate asupra pământului și un număr considerabil de proprietari și-au primit loturile în natură. În baza experienței acumulate, circa 100 de specialiști au fost instruiți în Chișinău și în 10 agenții teritoriale. A fost elaborat manualul “Metodologia reorganizării gospodăriilor colective în Moldova”, adaptată la legislația în vigoare și la condițiile sociale și economice locale, care conține recomandări în vederea transformării gospodăriilor colective și de stat în unități și asociații agricole orientate la economia de piață.

Programul Național 1998-1999 va lucra cu 550 întreprinderi agricole în vederea privatizării și reorganizării lor și se va finaliza cu emiterea titlurilor de proprietate și distribuirii patrimoniului proprietarilor. Până în iunie 1998 68 de gospodării agricole mari au fost deja reorganizate, deși titlurile nu s-au distribuit încă. Proiectul USAID “Pământ” lucrează la moment în 100 gospodării agricole. Alocarea pământului în natură este preconizată pentru septembrie 1998, iar înmânarea titlurilor de proprietate va avea loc în octombrie.

Criza financiară în agricultură

Liberalizarea prețurilor s-a răsfânt deosebit de dureros asupra sectorului agricol din cauza alocărilor ineficiente de resurse în cadrul acestuia. Fiind o ramură inertă, dependentă de ciclurile biologice ale naturii, agricultura și-a pierdut sursele financiare în perioada de hiperinflație din anii 91-93. Ulterior ajustarea la condițiile economice noi a fost stopată de diferența de prețuri la mijloacele de producție și la producția agricolă. Astfel, sectorul considerat drept bază a economiei țării, a devenit neprofitabil și inapt de a acoperi cheltuielile de producție. Încercările statului în vederea susținerii întreprinderilor mari nerestructurate prin acordarea creditelor tehnice n-au avut efectul scontat.

Pe o perioadă de 6 ani (1992-96) întreprinderile agricole au primit de la Ministerul de Finanțe credite garantate de stat în sumă de 360 milioane lei. Această sumă include și credite tehnice pentru achiziționarea produselor petroliere, pieselor de schimb, îngrășămintelor minerale, substanțelor chimice pentru protecția plantelor, și au ca scop susținerea producătorilor și prelucrătorilor, ținând cont de resursele lor financiare limitate. Totuși, peste 50% din întreprinderile agricole n-au rambursat la timp creditele primite, și astfel, o sumă de 141 milioane nu a fost achitată. Mai mult ca atât, o bună parte a creditelor (circa 70 milioane de lei) a fost pur și simplu anulată de către stat, fapt care le-a transformat în subvenții directe.

Motivele principale care explică situația financiară lamentabilă a întreprinderilor colective mari le constituie productivitatea joasă a forței de muncă, a pământului și a capitalului, precum și ajustarea greoaie la schimbările de piață.

Din cauza generării pierderilor, întreprinderile agricole nu plătesc impozite, astfel acumulând datorii mari și necesitând suportul statului, fapt ce se răsfrânge negativ asupra bugetului de stat. Rata de colectare a impozitelor (medie pe republică) a constituit aproximativ 80% în 1997: colectarea impozitelor de la întreprinderile industriei alimentare și a lăturilor a constituit 85%, pe când întreprinderile sectorului agricol au înregistrat cea mai joasă rata de colectare a impozitelor în economie - 48% (conform datelor Inspectoratului Fiscal de Stat). Mai mult ca atât, cota sectorului agro-industrial în restanțele totale la buget constituie 60%, 48% din care aparțin sectorului agricol. În același timp, contribuțiile sectorului la veniturile bugetului constituie doar 14% din suma totală, ceea ce e de două ori mai puțin decât cota-parte a sectorului agricol în PIB.

Totuși, există diferențe semnificative în cadrul sectorului agricol la acest capitol. Conform rezultatelor studiului cu privire la sistemul de impozite și subvenții (Studiul cu privire la sistemul de impozite și subvenții în Moldova a fost realizat de experții Institutului ASA de Analize Sectorale (Germania) în colaborare cu Agenția pentru Restructurarea Agriculturii), gospodăriile țărănești achită aproape 100% din impozite, pe când gospodăriile mari plătesc în mediu mai puțin de 35%. Mai mult ca atât, gospodăriile agricole mari achită impozitele preponderent în natură, pe când gospodăriile țărănești achită obligațiunile lor fiscale în numerar.

Situația deplorabilă a întreprinderilor agricole, precum și ineficiența sistemului curent de subvenții iese în evidență la compararea a doi indicatori: pierderile întreprinderilor agricole de 240 ml lei în 1996, și subvențiile de stat (în formă nemonetară ca scutiri de impozite/datorii) în sumă de 430 ml lei acordate agenților economici din agricultură.

Conform bilanțului consolidat, obligațiunile totale ale gospodăriilor agricole mari la sfârșitul anului 1997 au alcătuit 2.2 miliarde lei. Acestea reprezintă predominant obligațiuni curente, inclusiv datorii creditoare: furnizorilor de materie primă și servicii (800 milioane lei), bugetului și fondului social (760 milioane lei), datorii la salarii (190 milioane lei). Creditele bancare constituie un procent relativ mic (10%) și includ credite pe termen lung în sumă de 108 ml lei și credite pe termen scurt de 116 milioane lei.

Un semn pozitiv este că totalul datoriilor curente ale gospodăriilor agricole mari în 1997 s-a redus (de la 2.3 miliarde lei în 1996) datorită micșorării datoriilor gospodăriilor față de buget, fondul social și băncile comerciale. Acest fapt indică la înăsprirea sistemului de colectare a impozitelor, precum și la creșterea responsabilității agenților economici din agricultură față de rambursarea creditelor bancare. Totuși, achitățile cu angajații și furnizorii de materie primă s-a înrăutățit anul trecut.

Datoria totală a industriei de prelucrare a producției agricole în sumă de 0.5 miliarde lei e mult mai mică în comparație cu cea a agriculturii.

Cifra totală a vânzărilor, care de fapt constituie sursa de venit pentru achitarea datoriilor, a fost foarte scăzută în 1997: doar 2.5 miliarde lei, o cifră minusculă în comparație cu bilanțul total de 15 miliarde lei. Gospodăriile agricole mari posedă circa 1 miliard de lei în stocuri de vânzare și în creanțe debitoare, pe când obligațiunile curente alcătuiesc tocmai 1.8 miliarde lei, fapt ce indică un nivel scăzut al capitalului circulant.

Legea Bugetului pentru anul 1998, adoptată la 27 decembrie 1997, introduce stipulări importante privind reeșalonarea datoriilor întreprinderilor agricole. Impactul imediat al acestor stipulări s-a reflectat negativ asupra bugetului de stat, deoarece întreprinderile agricole au ales strategia “de așteptare” și au stopat achitarea chiar a plăților curente la bugetele locale și de stat. Conform datelor Inspectoratului Fiscal de Stat la data de 01.06.98, impozitele colectate de la întreprinderile sectorului agricol au contribuit doar 3.8% la veniturile statului pe anul 1998, în timp ce restanțele sectorului au atins 38% din restanțele totale la buget.

* * *

Privatizarea și restructurarea reală a gospodăriilor agricole constituie calea corectă în vederea ameliorării colectării impozitelor și, astfel, sporirii veniturilor statului. La sporirea cotei parte a sectorului privat, care s-a dovedit a fi mai productiv și mai “ascultător” la achitarea impozitelor, vor crește substanțial și veniturile statului. De asemenea, funcționarea sistemului de impozitare se va fi îmbunătățit odată cu eliminarea plăților în natură și, astfel, se va evita cercul vicios de restanțe și anulări reciproce.

Procesul de restructurare a gospodăriilor agricole trebuie continuat în conformitate cu modelele desfășurate în Moldova. Programul național de restructurare a gospodăriilor agricole prevede restructurarea completă a cel puțin jumătate din numărul întreprinderilor agricole mari până la sfârșitul anului 1999. Pe parcursul implementării programului, metodologia elaborată în cadrul proiectelor pilot trebuie utilizată fără abateri, astfel asigurând reorganizarea reală ce stimulează responsabilitatea individuală. Este necesară aplicarea unei discipline financiare stricte în toate întreprinderile agricole care la moment sunt inapte de a funcționa eficient. Lichidarea datoriilor curente trebuie efectuată doar cu condiția restructurării generale a întreprinderii date. Aplicarea procedurii de faliment, care actualmente este implementată de Ministerul de Finanțe și ARA, promite să producă rezultate pozitive în viitorul apropiat.

În prezent, procesul de restructurare a gospodăriilor agricole este constrâns și stopat din cauza lipsei unui cadru legislativ consecvent (contradicții între Legea cu privire la privatizare și Legea cu privire la faliment), precum și insuficienței deciziilor politice clare ce vizează restructurarea rapidă a datoriilor acelor gospodării agricole care sunt pregătite pentru restructurare. Deci, scopurile ulterioare ce țin de restructurarea gospodăriilor agricole vor fi atinse doar *în cazul în care va fi* adoptat un nou cadru legislativ sprijinit de o voință politică profundă în vederea restructurării prompte a datoriilor întreprinderilor agricole.

3.4 Privatizarea și dezvoltarea sectorului privat

Conform Constituției Republicii Moldova, dezvoltarea sectorului privat este o direcție prioritară a economiei naționale. De la începutul anilor 90 în țară au fost adoptate trei programe de privatizare, cel al privatizării contra bonuri patrimoniale (1994), cel al privatizării mixte – contra bonuri patrimoniale și mijloace bănești (1995-1996), și, în sfârșit, cel de privatizare contra mijloace bănești (1997). În pofida acestui fapt procesul de formare a sectorului privat în Republica Moldova se confruntă cu multiple obstacole formale și neformale, nu mai puțin de 50% din el se află în sectorul economiei tenebre.

Cauzele tergiversării privatizării sunt multiple:

- politica necoerentă și neargumentată de stabilire a prețurilor pentru obiectele vândute în multe cazuri depășind cu mult costul real al obiectelor patrimoniului de stat;
- lipsa de protecție a drepturilor patrimoniale prin sistemul slab dezvoltat al instanțelor judecătorești;
- lipsa de cointeresare a unei părți de populație în procesul de privatizare, în special a celei, care beneficia nelegitim de averea publică;
- inconsistența termenilor de plată cu natura acestor cheltuieli ce reprezintă o investiție pentru cumpărător (50% la momentul semnării contractului și 50% trei luni mai târziu, ambele în bani în numerar);
- neachitarea plăților de arendă de către companii în bugetul administrării locale, și drept rezultat, refuzul municipiului de a da învoire pentru vânzare;
- cointeresarea întreprinderilor mici în privatizarea pământurilor aferente întreprinderilor pentru a face investiții și necointeresarea întreprinderilor mari și medii să cumpere pământul.

În rezultatul privatizării în masă a fost creată o economie bi-sectorială, formată o pătură nouă de proprietari, au fost create condiții pentru dezvoltarea pieței hârtiilor de valoare și a pieței capitalului, implementată administrarea corporativă la întreprinderi.

Situația curentă. Pe parcursul anului 1997 și prima jumătate a anului 1998 privatizarea s-a petrecut în ritmuri nesatisfăcătoare. Din 2000 de spații date în arendă numai 283 au fost vândute întreprinderilor mici, ceea ce are un impact negativ asupra investițiilor. Din 1900 parcele de pământ aferente întreprinderilor privatizate au fost vândute numai 26 parcele în Chișinău și 17 în Bălți. Din 724 de societăți pe acțiuni rămase pentru vânzare au fost vândute doar 276 la o valoare nominală de 18.6 milioane lei la un preț de piață de 7.5 milioane lei. Cu ritmuri nesatisfăcătoare se desfășoară privatizarea întreprinderilor atractive pentru investitori străini în care statul deține pachetul de control. Cele câteva încercări întreprinse de către Ministerul de Privatizare de a vinde pachetul de control de acțiuni prin intermediul tenderelor internaționale și locale nu s-au încununat cu succes, din cauza stabilirii unui nivel prea înalt de prețuri și datoriilor acumulate. În câteva cazuri când a existat cerere din partea agenților străini (S.A. "Tutun", "Ciment"), a fost târăgănat procesul de luare de decizii. Nu a fost privatizate nici una din întreprinderile strategice sau unice (din sectorul energetic, "Moldtelecom", unele combinaturi de vinuri, întreprinderile fostului complex militar, etc.)

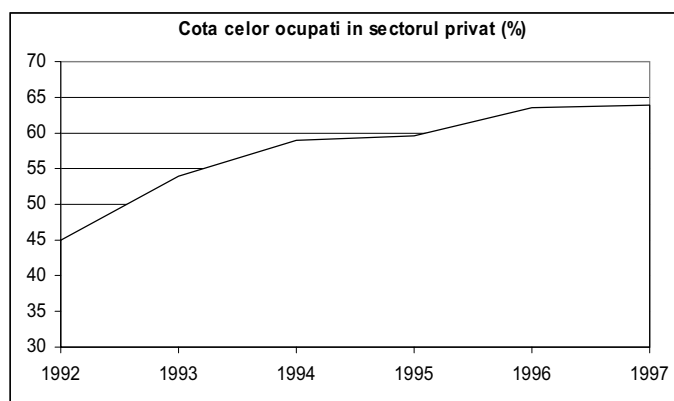
Conform datelor Ministerului Privatizării, pe parcursul perioadei 1996 – 1997 au fost organizate 90 licitații cu strigare (cu majorarea sau reducerea prețului), la care s-a expus 636 obiecte, fiind realizate 120 din ele la un preț final de 34.5 milioane lei. A demarat vânzarea acțiunilor statului, nesolicitate contra bonuri patrimoniale, prin intermediul Bursei de Valori. Au fost expuse acțiunile tuturor întreprinderilor ce dispuneau de acțiuni nesolicitate cu valoarea

nominală totală de 471.6 milioane lei. S-au privatizat circa 10 mii apartamente, veniturile constituind 5.5 milioane lei (în mediu câte 550 lei pentru un apartament). S-au organizat 16 licitații de vânzare a construcțiilor nefinisate, la care au fost expuse 56 obiecte, din ele fiind realizate 8 cu o valoare de 1.2 milioane lei.

A fost finalizată prima etapă de descentralizare și reorganizare a complexului energetic. S-a început elaborarea proiectelor individuale de privatizare a societăților pe acțiuni, care urmează a fi prezentate Parlamentului spre aprobare. Ministerul Privatizării a inițiat proiectul “Pământ” pentru reorganizarea și privatizarea întreprinderilor agricole. În 72 de gospodării din 15 raioane aceste activități sunt în curs de finalizare.

În primul trimestru al 1998 au fost vândute obiecte în sumă de 31.53 milioane lei contra 15.45 milioane lei în perioada corespunzătoare a anului precedent. Au avut loc 39 de licitații, la care au fost expuse pentru vânzări 365 de obiecte din care au fost vândute doar 38. În pofida acestui fapt, pentru întregul an 1998 se preconizează un volum total al obiectelor privatizate în sumă de 200 milioane lei.

Problemele și consecințele principale ale privatizării. Prima și principală consecință a privatizării contra bonuri patrimoniale constă în faptul că eficiența lucrului întreprinderilor privatizate prin bonuri patrimoniale nu a crescut. Cota populației ocupate în sectorul privat constituie 64%, cota sectorului privat în PIB atinge 60%. Deci, eficiența sectorului privat este și mai joasă decât a celui de stat. Aceasta se întâmplă din multiple motive: tănuirea relativ mai ușoară a veniturilor în sectorul privat în comparație cu cel de stat, lipsa unui sistem eficient de management corporativ, apariția diferitor forme de abuz de putere, de răspundere personală din partea managerilor și ineficiența privatizării contra bonuri patrimoniale.

Plusurile si minusurile diferitor forme de privatizare					
	Ameliorarea managemen- tului	Rapiditate	Acces la capital si calificare	Venituri pentru stat	Echitate
Vanzare proprietarilor straini	+	-	+	+	-
Rascumparare decatre personal	-	+	-	-	-
Privatizare contrabonuri	?	+	?	-	+
Privatizare spontana	?	?	-	-	-

Etapă privatizării contra bonuri patrimoniale trebuia să fie efectuată într-un timp cât mai restrâns pentru a trece la privatizare contra mijloace bănești. Tergiversarea procesului de privatizare a dus la crearea anumitor probleme:

- *lipsa proprietarului real, dispersarea fostei proprietăți publice într-un număr enorm al deținătorilor de bonuri patrimoniale, inapți de a aduna mijloace financiare pentru investiții în re tehnologizarea întreprinderilor privatizate;*
- *inaptitudinea statului de a controla proprietatea publică, cota joasă a statului și incapacitatea și necointeresarea reprezentanților lui de a influența real asupra proceselor de luare a deciziilor, utilizarea fără control a cotei proprietății de stat.*

- demontarea, decomplexarea, *delapidarea utilajului* întreprinderilor privatizabile, ceea ce a diminuat eficiența privatizării lui;
- târăgănarea primirii Programului de Stat de susținere a micului business pentru anii 1998 – 2000 și Legea despre Brevetul Antreprenorial;
- de înregistrarea diferitor tipuri de proprietate se preocupă un șir de organizații, situația, când după privatizarea întreprinderii apar *probleme la privatizarea terenurilor aferente* întreprinderilor privatizate, respinge investitorii potențiali.
- sistemul slab al organelor de control și cadrul legal nefavorabil contribuie *alunecării sectorului privat în sectorul economic tenebru*;
- dosirea veniturilor în sectorul privat cauzează o insuficiență de informație statistică obiectivă, în rezultat este imposibil de a efectua o analiză economică amplă a sectorului privat.

Obiectivele lărgirii sectorului privat includ: consolidarea bazei juridice și instituționale a proprietății private, lărgirea cercului întreprinderilor publice supuse privatizării și a formelor de privatizare, formarea managementului corporativ apt să controleze activitatea managerilor întreprinderilor privatizate, gestionarea proprietății de stat, concentrarea pachetelor de acțiuni, formarea pieței imobiliare, încheierea privatizării fondului locativ, accelerarea procesului de reformare a proprietății în sfera agrară.

Acțiunile orientate la dezvoltarea sectorului privat vor include:

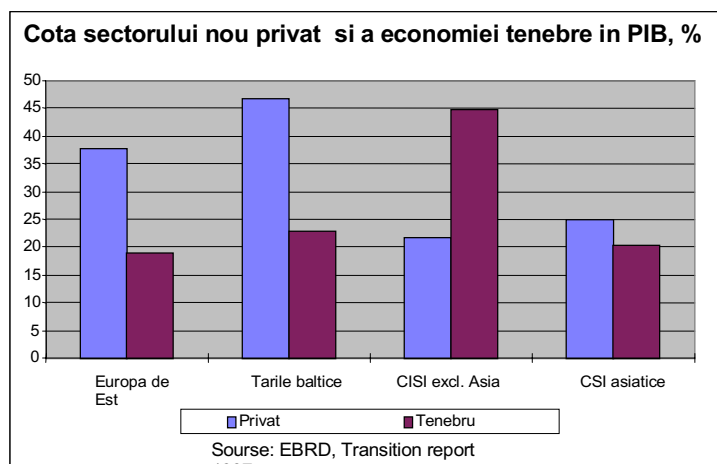
- Vinderea spațiilor suplimentare date în arendă întreprinderilor de scară mică (500 de întreprinderi în plus la cele existente), a pământului aferent întreprinderilor privatizate (circa 470 parcele);
- Îmbunătățirea termenilor de plată pentru privatizarea încăperile arendate – 25% plata imediată după semnarea contractelor și achitarea celeilalte sume de 75% timp de trei ani;
- Stipularea măsurilor pentru întreprinderile privatizate în vederea plății de arendă pentru pământ la administrarea publică locală și nu impozitul pe pământ, cum se întâmplă în momentul de față;
- Convertirea depunerilor în banca de economii în acțiunile rămase după privatizare; demararea procesului de privatizare prin stingerea unor datorii certe ale statului cu patrimoniu sau acțiuni ai întreprinderilor supuse privatizării;
- Demararea procesului de privatizare a întreprinderilor din complexe energetice și telecomunicații cu atragerea investitorilor strategici, privatizarea întreprinderilor din ramura de tutun, a fabricilor de vin situate în Federația Rusă, precum și a întreprinderilor din complexul radio-electronic;
- Accelerarea reorganizării și privatizării întreprinderilor agricole, transmiterii în proprietatea cetățenilor a terenurilor de pământ cu atribuirea lor în natură; crearea gospodăriilor țărănești și a asociațiilor lor prin asigurarea îndeplinirii programului național "Pământ";
- Accelerarea privatizării fondului de locuințe, formarea asociațiilor proprietarilor de locuințe privatizate;
- Inițierea procedurii de vânzare a acțiunilor întreprinderilor atractive cetățenilor Moldovei prin intermediul ofertei publice, crearea pentru aceasta a posibilităților egale pe tot teritoriul republicii;

- Efectuarea inventarierii obiectelor construcțiilor nefinisate, asigurarea privatizării lor la prețuri simbolice;
- Finalizarea creării sistemului informațional unic al administrării patrimoniului public și privatizarea acestui patrimoniu conform Programului de privatizare, aprobat de Parlament;
- Direcționarea mijloacelor bănești provenite din privatizarea patrimoniului public, atât pentru completarea bugetelor nivelurilor respective (cel puțin 50%), cât și în scopul asanării și a restructurării întreprinderilor (cel mult 50%);
- Perfectarea sistemului de administrare a patrimoniului public, inclusiv activitatea întreprinderilor cu capital de stat de 100% și mixt, care utilizează acest patrimoniu, formarea Fondului proprietății de stat ca persoană juridică.

În cele din urmă, **reformarea proprietății trebuie să ducă la majorarea cotei sectorului nou privat până la 60-65 % din PIB.**

Totuși, situația economică în sectorul privat rămâne foarte neclară. *Lipsește o bază informațională economică*, este imposibil de a evalua obiectiv eficiența funcționării acestui sector.

O trăsătură comună țărilor post-socialiste este *alunecarea sectorului privat în zona tenebră* a economiei. În Raportul Tranziției al Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare se menționează, că dacă în țările Europei de Est și țările Baltice prevalează cota sectorului privat, apoi în țările CSI prevalează cota sectorului subteran, care include în mare măsură producerea nedeclarată a sectorului privat.

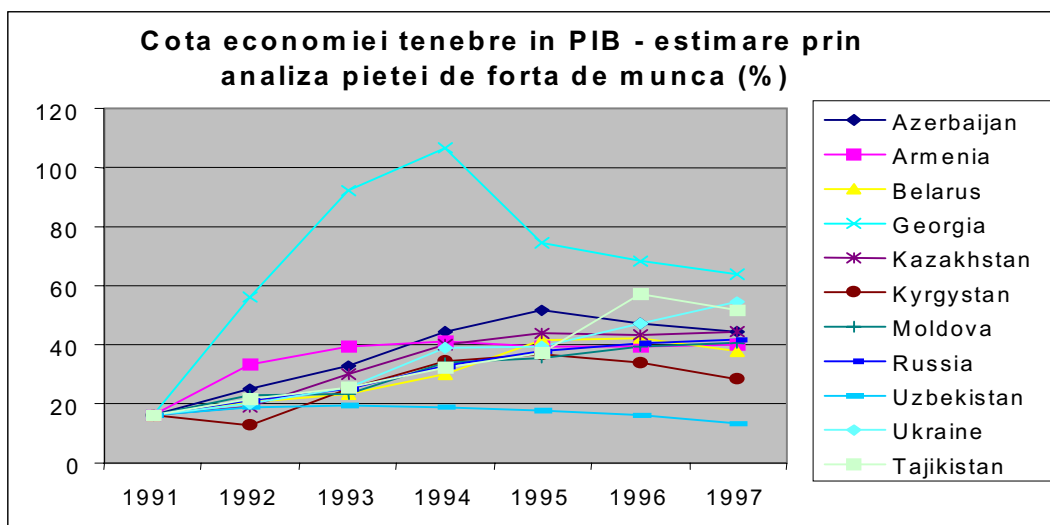

3.5 Economia tenebră

Economia tenebră în țările în tranziție, mai ales CSI, diferă în careva măsură de economiile tenebre ale țărilor economiei de piață dezvoltate. Aceasta se manifestă în faptul, că sectorul de stat este destul de activ în efectuarea tranzacțiilor economice tenebre, adesea proprietatea de stat este utilizată pentru obținerea veniturilor neoficiale particulare de către funcționarii de stat, lipsește un hotar lămurit între sectorul oficial și cel neoficial, forța de muncă a sectorului subteran include profesioniști de calificare înaltă. Scara de răspândire a economiei tenebre în țările CSI a crescut esențial nu numai din cauza declinului economic și căderii de producere în economia oficială, dar și ca rezultat al includerii în procesul de privatizare a unor subiecte noi - pământul, fondurile întreprinderilor ș. a.

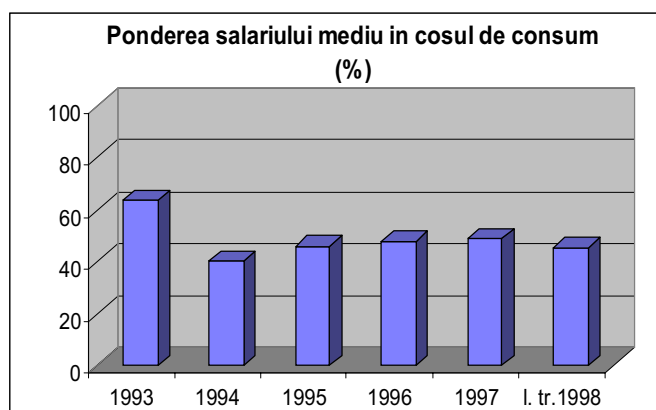
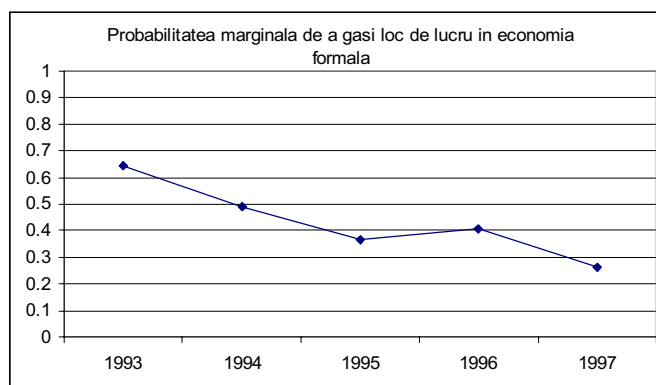
Este posibil, că fenomenul economiei tenebre are un caracter anti- ciclic și crește mai esențial anume în acele țări, în care declinul economic este mai mare. Metodele de estimare a volumului economiei tenebre sunt foarte imperfecte și oferă un tablou doar aproximativ al situației reale. Mai mult ca atât, rezultatele diferă în dependență de metoda utilizată. De aceea pentru efectuarea unei analize internaționale a scării de răspândire a acestui fenomen este necesar de a utiliza aceleași metode de estimare și a recurge la careva medii pentru fiecare țară. În cadrul investigării date s-a recurs la metoda analizei pieței forței de muncă, care a fost utilizată pentru informația disponibilă a țărilor CSI. Specificul metodei date constă în subestimarea parametrilor economiei tenebre. Astfel, utilizarea metodelor monetare obține rezultate evident superioare acestei metode. Mai mult ca atât, utilizarea aceleiași metode pentru

Republica Moldova în baza indicatorului “numărul scriptic al salariaților” în locul populației ocupate duce la creșterea rezultatului cu 7-8%.

Începând cu 1994- 1995 cota economiei tenebre a început să diminueze într-un șir întreg de țări. Aceasta se explică nu atât prin stoparea dezvoltării acestui proces datorită unor măsuri esențiale de reglementare din partea statului, cât prin pornirea procesului de stabilizare și redresare în economie în aceste țări, drept rezultat cota economiei tenebre în cea oficială a diminuat. Un caz aparte a avut loc în Georgia. Pe parcursul anilor 1991 – 1994 numărul celor antrenați în această țară a diminuat de la 2.5 la 1.75 milioane persoane (cu 30%), crescând în 1997 până la 2.1 milioane persoane.

Pentru Republica Moldova redresarea economică din 1997 (creșterea PIB real cu 1.3%) este prea mică, de aceea cota economiei tenebre în raport cu economia oficială este în creștere continuă. Decalajul dintre numărul șomerilor și locurilor de muncă este în creștere continuă, alcătuind, conform surselor oficiale, în trimestrul I al 1998 circa 20 mii persoane, drept rezultat diminuează probabilitatea marginală de a găsi loc de muncă în sectorul formal al economiei.

Situația celor antrenați în sectorul formal al economiei de asemenea este destul de descurajatoare. Veniturile înregistrate a doar mai puțin de 3% din populație (5% populație urbană și 1.9 – rurală) acoperă coșul de consum. Ponderea salariului mediu în coșul de consum (40%) rămâne, totuși, prea mică pentru o perioadă îndelungată pentru a permite populației de a supraviețui, rămânând încadrat numai în sectorul economiei formale. Aceasta “împinge” o cotă crescândă de populație în sectorul tenebru.

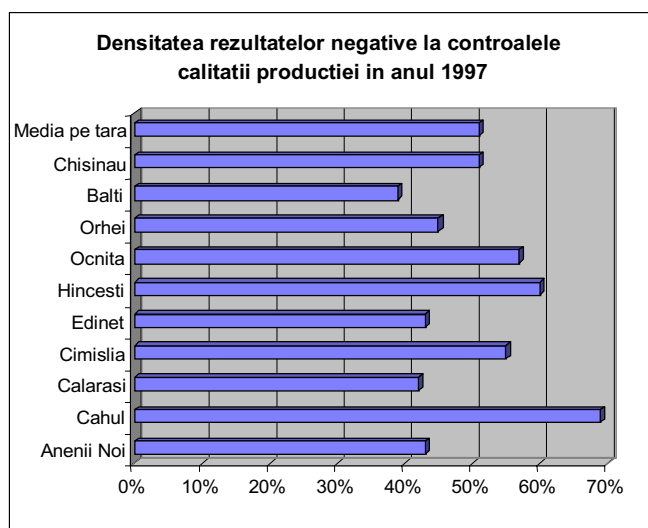
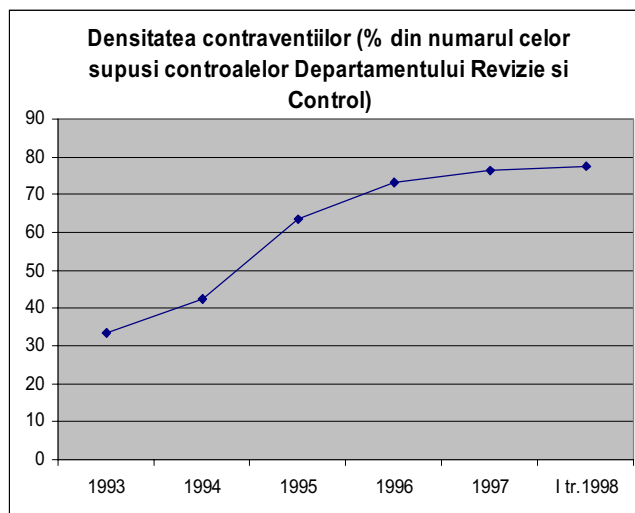
Lărgirea fenomenului economiei tenebre este însoțită de creșterea crimei, diminuarea disciplinei economice și financiare, calității bunurilor și serviciilor. Astfel, pe parcursul primului trimestru al anului 1998 numărul crimelor, inclusiv și a celor economice a crescut cu 5.3% față de perioada respectivă a anului precedent. Conform unor estimări, venitul zilnic al narco-businessului din Bălți se cifrează la circa 2 milioane lei. Pierderile și delapidările de energie electrică au crescut de la 10% din consumul total în 1990 până peste 30% în 1997, constituind, conform unor estimări, la nivel de țară circa 300 mii lei pe zi.

O anumită îngrijorare provoacă creșterea volumului tranzacțiilor sporadice de export-import. Astfel, conform datelor României ("Curierul Național") volumul exportului de zahăr al Moldovei în România a depășit volumul de zahăr produs pe teritoriul Republicii Moldova de 1.8 ori (450 mii t). De fapt, o bună parte din acest zahăr este produsă în Ucraina, iar certificatele de origine a producției – falsificate cu scopul de a obține avantaje din acordul de comerț liber dintre România și Moldova. Compararea surselor oficiale statistice din Moldova și Rusia arată, că exportul de vinuri spumante depășește volumul produs în Republica Moldova de 1.6 ori, mai mult ca atât, după depășirea hotarului prețurile au crescut de 2.4 ori. În statistica Rusiei au dispărut importurile de vermouthuri din Ungaria și Bulgaria, ele trec hotarul sub formă de vinuri din Moldova, beneficiind de facilități fiscale în urma acordurilor între Rusia și Moldova. Lipsa practică a unui hotar între Moldova și teritoriul Transnistriei și existența a două sisteme fiscale diferite pe aceste teritorii duce la pierderi considerabile în bugetul statului Moldova. Astfel, lipsa taxei pe valoare adăugată pe teritoriul Transnistriei duce la faptul, că produsele importate trec procedurile vamale pe teritoriul Transnistriei, intrând pe teritoriul din dreapta Nistrului ca produse locale, evitând astfel plata a TVA (în mediu 20%), agravând situația în buget și creând o competiție nesănătoasă produselor locale.

Producerea și comercializarea producției falsificate este o parte componentă a economiei tenebre. Se consideră falsificare contrafacerea, denaturarea premeditată a caracteristicilor, transformarea cu scopul de cupiditate a stării sau însușirilor obiectelor. Această formă de activitate tenebră are un impact negativ dublu: asupra sănătății populației și la subminarea prestigiului producției moldovenești în piața externă.

Departamentul Standarde, Metrologie și Supraveghere Tehnică al Republicii Moldova, având drept o direcție mai importantă protecția drepturilor consumatorilor prin intermediul controlului și supravegherii de stat asupra documentelor normative, în primul rând, referitoare la securitatea sănătății și vieții populației, ocrotirea mediului ambiant și sporirea calității serviciilor prestate, a efectuat în decursul anului 1997 un șir de controale.

Rezultatele lucrului Departamentului arată, că din 2226 de controale efectuate în 1129 cazuri au fost stabilite încălcări (51% - în 1997 și 47% în 1996). La mărfuri de larg consum cota devierilor de la cerințele prevăzute s-a stabilit la 61% (în 1996 – 48%). Se observa o

careva diferențiere a calității bunurilor și serviciilor pe regiuni. În mediu pe țară, la circa 52% de produse de carne au fost stabilite încălcări (devieri de la normele stabilite, falsificări, sau lipsa documentației necesare), la conserve de legume și fructe – la 77%, produse alcoolice – 39%, 67% din obiecte electrice de uz casnic, la mărfuri pentru copii cota devierilor a atins 74%, în servicii -63%.

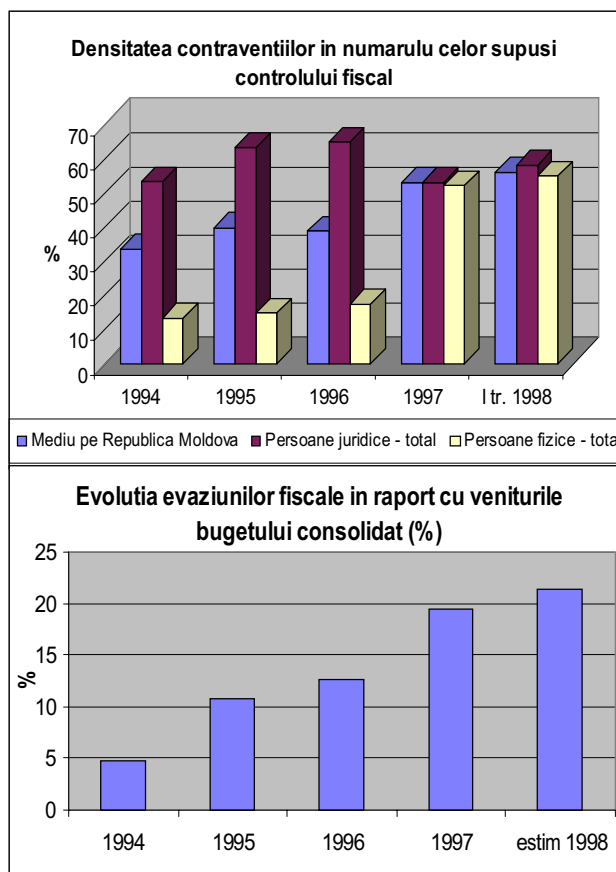
O îngrijorare anumită trezește calitatea bunurilor importate. Republica Moldova, fiind o economie mică deschisă, duce o politică de liberalizare continuă a comerțului exterior. În multe cazuri produsele importate creează o competitivitate serioasă produselor locale adesea substituindu-i cu ușurință, de-stimulând producerea locală. Fiind competitive prin prețuri, aceste produse sunt de o calitate proastă și dăunează sănătății populației. Astfel, densitatea rezultatelor negative la controalele produselor importate este evident mai mare decât media pe țară și a atins 79% în 1997 contra 86% în 1996. În cazul depistării acestor contravenții departamentul în cauză recurge la interzicerea comercializării cu astfel de produse. Informarea în masă a populației cu privire la calitatea produselor, inclusiv și a celor importate ar oferi posibilitate consumatorilor de a alege între preț și calitate și, posibil, ar contribui la revitalizarea producerii locale.

Înțelegerea priorității calității producției este o condiție obligatorie de dezvoltare stabilă a economiei și prestigiului produselor țării pe piața externă. În vederea consolidării relațiilor cu alte țări și colaborare cu diferite organizații internaționale, conform hotărârii Adunării Generale ISO, Republica Moldova prezentată de Departamentul Standarde, Metrologie și Supraveghere Tehnică începând cu anul 1997 a devenit membru corespondent al ISO. Au fost semnate acorduri de colaborare în domeniul standardizării, meteorologiei și certificării cu Lituania, Ucraina, Azerbaidjan, Uzbekistan. De asemenea a fost efectuată pregătirea pentru înțrerea Republicii Moldova în Organizația Mondială a Comerțului (OMC). Pentru Republica Moldova este important ca astfel de tratate să fie semnate cu partenerii ei de bază în tranzacțiile import - export.

Anul 1997 și primul trimestru al anului 1998 se manifestă printr-un declin al disciplinei economice și financiare. Datele *Departamentului Reviziei și Control* arată, că densitatea contravențiilor în numărul celor controlați continuă să crească, prejudiciile medii pe unitate economică au crescut de la

3.3 mii lei în 1997 până la 6.9 mii lei în primul trimestru al anului 1998, adică s-au dublat. Conform estimărilor noastre, 1998 se așteaptă, că prejudiciile totale materiale vor constitui circa 90 milioane lei. Conform informației *Inspectoratului Principal Fiscal de Stat*, în anul 1997 au fost supuși controalelor documentare 17541 (în I trimestru 1998 – 4614) din 219180 (respectiv, 234025) agenți economici înregistrați, la 9233 (în I trimestru 1998 – 2601) din care au fost stabilite încălcări. Au fost calculate suplimentar plăți, aplicate sancțiuni și amenzi în sumă de 290.3 (în trimestrul I 1998 – 44.8) milioane lei, inclusiv sancțiuni și amenzi 163.7 (22.5) milioane lei. Pe parcursul perioadei analizate s-a manifestat o egalare practică în densitatea contravențiilor pentru persoane fizice și juridice în numărul celor supuși controalelor fiscale.

Evaluarea proporțiilor evaziunilor fiscale în Republica Moldova în 1997 – I trimestru al anului 1998 a fost efectuată în baza informației "Raportului privind rezultatele activității de

control asupra respectării legislației și alte plăți” al Inspectoratului Fiscal Principal de Stat, reieșind din cota contribuabililor supuși controalelor fiscale și suma de evaziuni și contravenții depistată (vezi tabelele).

Calculule preventive arată o încetinire a procesului de evaziuni fiscale în primul trimestru al anului 1998. În structura evaziunii fiscale vor predomina societățile cu răspundere limitată, societățile pe acțiuni și cooperativele de toate tipurile.

Restituirea despăgubirilor depistate de către colaboratorii Inspectoratului Fiscal Principal de Stat se petrece într-un ritm foarte jos. Astfel, dacă în 1996 au fost încasate doar 19.09% din sumele stabilite, atunci în 1997 – numai 13.7%, iar în I trimestru 1998 – 15.6%.

Combaterea evaziunii fiscale drept cale de ameliorare a problemei deficitului bugetar. Una dintre problemele de bază cu care se confruntă în momentul de față statul, este deficitul bugetar. Studiarea teoriilor tradiționale macroeconomice ale deficitului bugetar permite de a ajunge la concluzia, că deficitul bugetului de stat implică comprimarea economiilor și a investițiilor, diminuarea stocurilor de capital, ce, la rândul său, frânează dezvoltarea economică. Într-o perioadă îndelungată aceasta duce la creșterea rapidă a datoriei externe, apariția deficitului continuu al contului curent al balanței de plăți. Conform acestor teorii, datoria de stat prezintă o povară grea pentru generațiile următoare, iar pentru Republica Moldova - și pentru generația curentă.

CAPITOLUL 3. SECTORUL ÎNTREPRINDERILOR: REFORME STRUCTURALE

Evaluarea evaziunii fiscale in Republica Moldova - 1997 (mii lei)

	Total	Supuse	Densitat.	Au fost sta-	Densitatea	Supliment	Evaziuni	Evaz.medii	Beneficiu	Rentabilit	Sanctiuni	Incasate	Incasate	Incasate	Incasate	Evaziuni
	la evidenta	controalelor	control.	bilite inc.	contravent.	plati,sanct	depistate	pe contrib de	la evaz.	evaziunii		total	total %	sanctiuni	sanct.%	total
Total persoane fizice si juridice																
Persoane juridice - total	219180	17541	0.08	9233	0.53	290300.9	126631.3	7.22	103398.486	445.05	163669.6	39909.7	13.75	23213.6	0.14	537408
inclusiv:	173801	11524	0.07	6085	0.53	280576.1	121990.6	10.59	103386.8	555.73	158585.5	38547.4	13.74	22418.4	0.14	502394
intreprinderi de stat	1407	773	0.55	559	0.72	32855.8	15685.1	20.29	-2365.74	-13.11	17170.7	8124.7	24.73	4378.2	0.25	28550
intreprinderi colective	38	10	0.26	9	0.90	466.5	248.8	24.88	126.04	102.67	217.7	33.6	7.20	26.3	0.12	945
intrepr. de arenda	64	16	0.25	10	0.63	123.9	77.2	4.83	46.23	149.23	46.7	13.8	11.14	8.8	0.19	309
cooperative de toate tipurile	3109	1012	0.33	839	0.83	45645.8	23641.7	23.36	8783.69	59.12	22004.1	5613.4	12.30	3804.9	0.17	72630
din ele colhozuri	367	317	0.86	274	0.86	29226.6	15277.3	48.19	-9967.47	-39.48	13949.3	3965.9	13.57	2643.6	0.19	17687
societat cu rasp.limitata	21869	3618	0.17	2323	0.64	66720.6	30721.3	8.49	19683.07	178.32	35999.3	6445.2	9.66	4049.5	0.11	185695
societati pe actiuni	4888	1815	0.37	1408	0.78	84221	33329.1	18.36	2056.37	6.58	50891.9	11640.7	13.82	6509.5	0.13	89759
intr.cu invest.straine	1298	183	0.14	140	0.77	9794.5	5831.7	31.87	4450.81	322.31	3962.8	992.4	10.13	613.3	0.15	41364
organizatii obstești	3387	313	0.09	146	0.47	2769.3	1719.9	5.49	1463.98	572.05	1049.4	202.8	7.32	95.2	0.09	18611
banci	29	11	0.38	9	0.82	5992.3	2647.9	240.72	374.96	16.50	3344.4	4754.8	79.35	2578.1	0.77	6981
intr,cu activit.de asigur.	103	13	0.13	6	0.46	161.4	62.8	4.83	42.43	208.28	98.6	31.6	19.58	24.6	0.25	498
asociatii,conceme,consortii	473	111	0.23	80	0.72	23076.8	3785.2	34.10	-1630.29	-30.10	19291.6	296.6	1.29	113.9	0.01	16130
alte uniuni																
gospodarii taranesti	133606	2577	0.02	41	0.02	194.7	61.4	0.02	57.64	1534.99	133.3	37.9	19.47	15.2	0.11	3183
instituti bugetare	2316	827	0.36	386	0.47	1203.2	302.8	0.37	-126.84	-29.52	900.4	295.8	24.58	186.1	0.21	848
alte pers.juridice	1214	245	0.20	129	0.53	7350.3	3875.7	15.82	2392.32	161.27	3474.6	64.1	0.87	14.8	0.00	19204
Persoane fizice - total	45379	6017	0.13	3148	0.52	9724.8	4640.7	0.771265	3351.24625	259.8966	5084.1	1362.3	14.00851	795.2	0.156409	35014
intreprinderi individuale	45194	5995	0.13	3128	0.52	9681.7	4620.6	0.77	3336.32	259.78	5061.1	1378.2	14.24	787.6	0.16	34833
societati pe nume colectiv	148	15	0.10	14	0.93	32.1	17.4	1.16	14.15	434.83	14.7	11.5	35.83	7.6	0.52	172
societati in comandita	37	7	0.19	6	0.86	11	1.7	0.24	-0.38	-18.31	9.3	0	0.00	0	0.00	9

Estimarea evaziunii fiscale in Republica Moldova - I trimestru 1998 (mii lei)

	Total	Supuse controalelor	Densitat. control.	au fost sta- bilite inc.	Densitatea contravent.	Supliment plati,sanct	Evaziuni depistate	Evaz.medii pe contrib de	Beneficiu de la evaz.	Rentabilit evaziunii	Sanctiuni total	Incasate total %	Incasate sanctiuni	Incasate sanct.%	Evaziuni total	
Numarul persoanelor fizice si juridice la evidenta	234025	4614	0.02	2601	0.56	44879.00	22385.50	4.85	21809.05	616.20	22493.50	6962.6	15.51	4523.00	20.11	365373.67
Persoane juridice - total inclusiv;	185770	2184	0.01	1267	0.58	43613.90	21803.70	9.98	21290.95	1038.09	21810.20	6708.1	15.38	4345.20	19.92	354048.07
intreprinderi de stat	1403	150	0.11	98	0.65	4209.70	2378.60	15.86	1928.53	107.12	1831.10	1321.5	31.39	1126.70	61.53	22247.84
intreprinderi colective	97	3	0.03	3	1.00	28.70	6.70	2.23	5.81	163.70	22.00	0	0.00	0.00	0.00	216.63
intrepr. de arenda	63	4	0.06	1	0.10	123.90	123.80	30.95	115.93	368.43	0.10	0	0.00	0.00	0.00	1949.85
cooperative de toate tipurile	3130	238	0.08	160	0.67	4158.40	1765.40	7.42	1449.20	114.58	2393.00	667.6	16.05	495.00	20.69	23217.24
din ele colhozuri	313	63	0.20	50	0.79	2864.40	1128.40	17.91	551.86	23.93	1736.00	73.2	2.56	52.40	3.02	5606.18
societat cu rasp.limitata	22486	871	0.04	546	0.63	10403.90	5109.60	5.87	4706.60	291.97	5294.30	1313	12.62	784.60	14.82	131910.98
societati pe actiuni	4904	406	0.08	287	0.71	23853.70	12047.40	29.67	10072.56	127.51	11806.30	3118.9	13.08	1771.60	15.01	145518.35
intr.cu invest.straine	1372	32	0.02	22	0.69	556.70	268.10	8.38	255.12	491.20	288.60	167.5	30.09	106.60	36.94	11494.79
organizatii obstești	3682	23	0.01	9	0.39	32.10	27.50	1.20	27.30	3403.65	4.60	11.9	37.07	6.90	150.00	4402.39
banci	37	2	0.05	1	0.50	-62.40	0.50	0.25	3.87	-28.71	-62.90	7.7	-12.34	7.70	-12.24	9.25
intr,cu activit.de asigur.	94	1	0.01	1	1.00	0.40	0.20	0.20	0.20	1150.00	0.20	2.9	725.00	2.70	1350.00	18.80
asociatii,conceme,consortii	478	25	0.05	19	0.76	54.40	17.10	0.68	14.25	125.25	37.30	38.9	71.51	19.20	51.47	326.95
alte uniuni																
gospodarii taranesti	144460	234	0.00	27	0.12	2.80	1.90	0.01	1.90	10447.91	0.90	3.7	132.14	3.70	411.11	1172.97
instituti bugetare	2283	182	0.08	84	0.46	280.60	137.80	0.76	115.43	129.01	142.80	295.8	53.20	186.10	130.32	1728.56
alte pers.juridice	1281	13	0.01	9	0.69	94.80	42.90	3.30	41.94	1089.79	51.90	1.3	1.37	3.90	7.51	4227.30
Persoane fizice - total	48255	2430	0.05	1334	0.55	1265.10	581.80	0.24	518.09	203.31	683.30	254.5	20.12	177.80	26.02	11325.60
intreprinderi individuale	47211	2419	0.05	1326	0.55	1250.10	572.40	0.24	508.35	198.41	677.70	252.8	20.22	176.20	26.00	11171.38
societati pe nume colectiv	150	9	0.06	6	0.67	10.80	7.30	0.81	6.65	256.64	3.50	1.5	13.89	1.50	42.86	121.67
societati in comandita	31	2	0.06	2	1.00	4.20	2.10	1.05	1.83	168.75	2.10	0.2	4.76	0.10	4.76	32.55

Conform teoriei macroeconomice ricardiene (mai puțin tradiționale) se afirmă că deficitul bugetului de stat prezintă în sine doar substituirea datoriei prezente prin impozitele viitoarelor perioade. Se presupune că previzibilitatea consumatorilor îi va împinge să facă economii pentru a plăti impozitele mărite ale anilor posteriori. Susținătorii teoriei ricardiene referitoare la deficitul bugetar consideră că efectele negative ale deficitului bugetar asupra dezvoltării economice nu vor fi esențiale. În ceea ce privește economia Republicii Moldova este clar, că starea social-economică nu va permite populației de a face astfel de economii. De aceea concluziile teoriei ricardiene nu vor fi valabile în cazul Moldovei.

Este clar că redresarea acestei situații devine din an în an mai dificilă și este necesar de a elabora măsuri concrete. Printre căile tradiționale de redresare a acestei situații pot fi numărate cel puțin cinci:

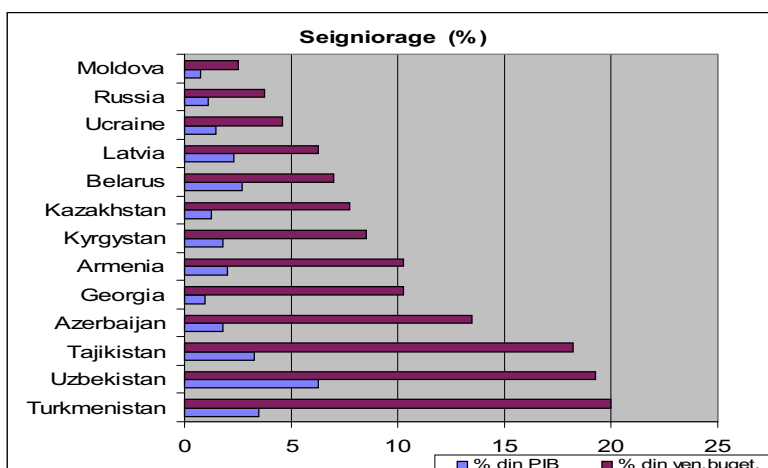
- finanțarea deficitului bugetului din contul împrumuturilor suplimentare;
- seignorage, sau obținerea veniturilor din emisia banilor;
- sporirea impozitelor;
- reducerea cheltuielilor statului;
- combaterea evaziunii fiscale.

Cu regret, prima cale, cea a *recurgerii la împrumuturi suplimentare* a fost suprautilizată în ani precedenți, în rezultat datoria externă a țării a crescut în 1997 până la 64% din PIB. Continuarea acestei practici ar fi deja prea periculoasă pentru stabilitatea economică a țării.

Seignorajul, sau obținerea veniturilor din emisia noilor sume de bani este de asemenea, problematic. Datele BNM arată, că din momentul introducerii valutei naționale masa banilor în circulație (agregatul M0) a crescut de mai mult de 8 ori constituind 972.06 milioane lei către sfârșitul anului 1997, o “forțare” continuă a acestui proces poate cauza procesul inflaționist cu toate consecințele sale negative.

Obținerea unei creșteri a încasărilor în bugetul de stat pe calea *sporirii impozitelor* va fi, de asemenea, dubioasă. În primul rând, calculele noastre au arătat, că sporirea poverii fiscale cu un procent va rezulta în creșterea cu 2-3% a evaziunii fiscale. În al doilea rând, modelele macroeconomice tradiționale arată, că sporirea impozitelor inhibează producerea și diminuează PIB. De aceea această măsură ar fi inacceptabilă pentru economia Republicii Moldova.

Reducerea cheltuielilor statului constituie pentru o perioadă scurtă o cale de ameliorare parțială a problemei deficitului bugetului de stat, dar este de asemenea o cale anevoioasă, atât din considerente sociale, cât și din cele economice. Modelele tradiționale macroeconomice denotă, că diminuarea cheltuielilor statului va cauza diminuarea produsului intern brut, adică această măsură ar putea rezolva parțial problema deficitului bugetului de stat, dar ar fi non-stimulatorie pentru economia în ansamblu pentru o perioadă mai îndelungată.

O altă cale de rezolvare a problemei în cauză este *combaterea evaziunii fiscale*. Fiind larg răspândit în țară, fenomenul evaziunii fiscale prezintă o rezervă considerabilă, o sursă potențială de venituri suplimentare în bugetul statului. Pentru o astfel de țară cum este Republica Moldova ***combaterea parțială a evaziunilor fiscale ar putea fi cea mai eficientă cale de soluționare a problemei deficitului bugetar, iar diminuarea evaziunii în proporții mai mari ar crea posibilitatea de a ușura povara existentă fiscală și de a stimula producerea.***

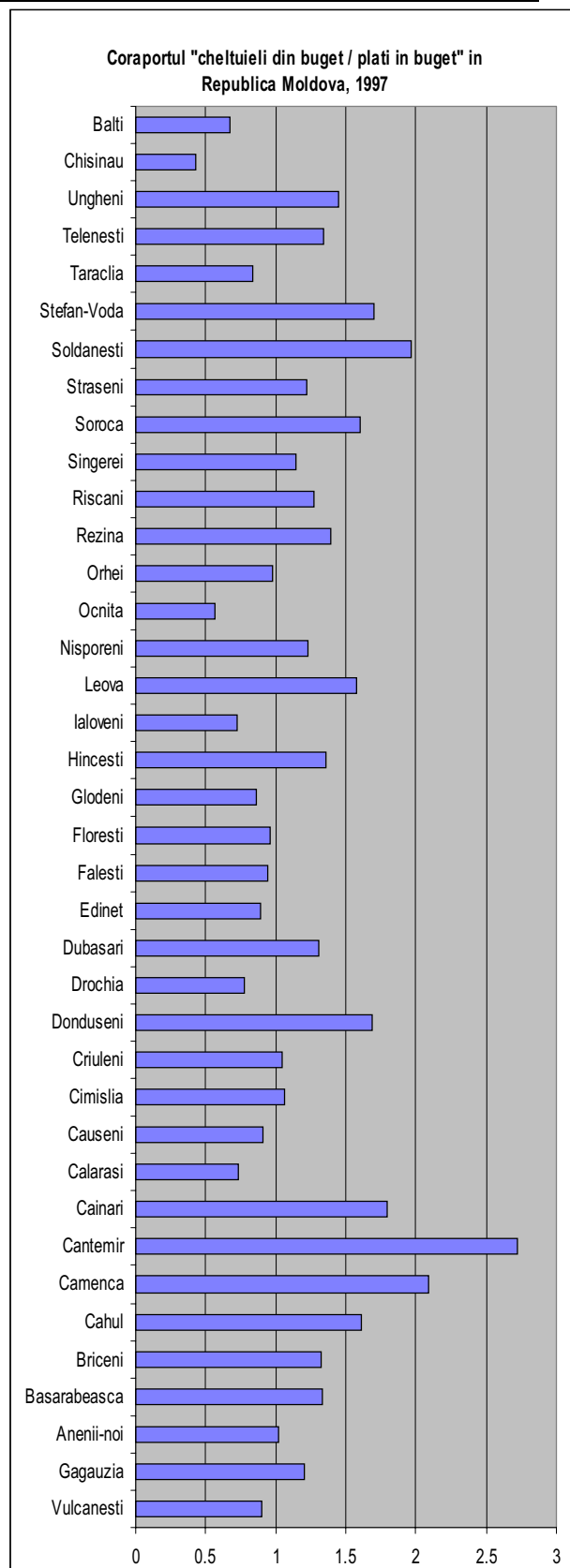
Printre *cauzele răspândiri fenomenului evaziunii fiscale* se desemnează povara fiscală grea și neuniformă, slăbiciunea și coruperea în organele de control și existența unui sistem supraîncărcat de înlesniri fiscale.

Deși formal povara fiscală în Republica Moldova variază pe parcursul ultimilor ani în limitele 30-33%, această cifră se formează din faptul, că povara fiscală pentru o parte de agenți economici depășește 50%, pe când alții evadează de la plata lor.

Probabil, drept una dintre cauzele răspândirii largi a fenomenului evaziunilor fiscale este necointeressarea autorităților locale în combaterea lor. Coraportul dintre suma plăților în buget și suma cheltuielilor totale din buget variază esențial de la o localitate la alta (de la 0.43 în Chișinău până la 2.72 în Cantemir). Pe de o parte, posibilitatea de a “acoperi” necesitățile locale cu mijloace din bugetul de stat nu stimulează, cointeressarea organelor locale în maximizarea colectării de impozite. Pe de altă parte, recunoașterea de către organele administrative locale a faptului, că cota majoră a impozitelor colectate în teritoriu se va cheltui în alte teritorii, de asemenea creează o indiferență față de colectarea impozitelor și predispune la alte forme de înțelegeri între autoritățile locale și contribuabili.

O altă cauză a răspândirii evaziunii fiscale este activitatea slabă a organelor de control fiscal. Astfel, cota parte a agenților supuși controlului a diminuat de la 32.3% în a.1994 până la 8% în a. 1997, și 1.9% în I trimestru 1998, ceea ce mărește atractivitatea evaziuni fiscale.

În cadrul investigării date a fost examinat un *model al evaziunilor fiscale* elementar. În baza acestui model se află următoarele presupuneri: contribuabilul este o persoană amorală și evadează de la plata impozitelor, când aceasta este convenabil pentru el din punct de vedere economic; inspectorul fiscal este o persoană absolut onestă, care fixează obiectiv toate încălcările legislației fiscale în dările sale de seamă; pe parcursul anului rata inflației este nulă.

Condiția când se consideră că evaziunea fiscală este convenabilă din punct de vedere economic înseamnă, că câștigul de la evaziune va întrece pierderile așteptate în cazul detectării de către organele controlului fiscal. În așa caz venitul de la evaziune prezintă însuși suma evaziunii fiscale. Pierderile așteptate de la evaziuni fiscale prezintă suma evaziunilor fiscale care vor trebui să fie rambursate în caz de detectare și a amenzii pentru evaziune corectate la probabilitatea de a fi detectat în evaziuni fiscale. A fost calculat beneficiul net de la evaziune fiscală fiind egal cu diferența dintre câștigul de la evaziune fiscală și pierderile așteptate:

Calcululele au fost efectuate în baza informației Inspectoratului Principal Fiscal de Stat. Rezultatele au arătat, că *pentru majoritatea categoriilor de contribuabili beneficiul de la evaziunea fiscală este pozitiv*, adică există condiții favorabile pentru evaziuni fiscale. În 1997 excepție au făcut întreprinderile de stat, instituții bugetare, colhozurile. Beneficiul net total pentru persoane juridice a

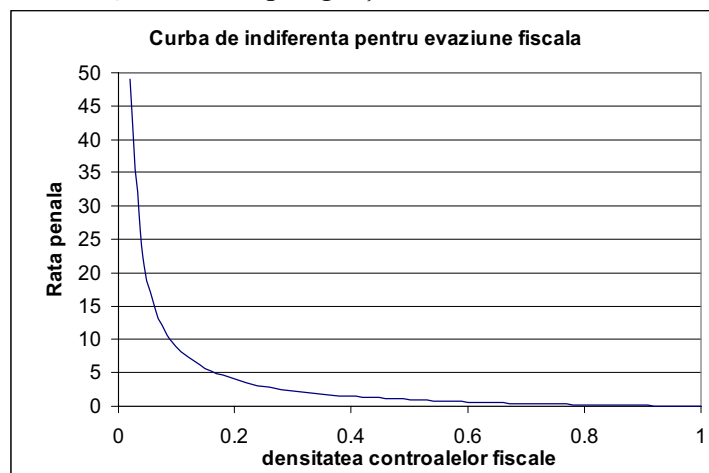
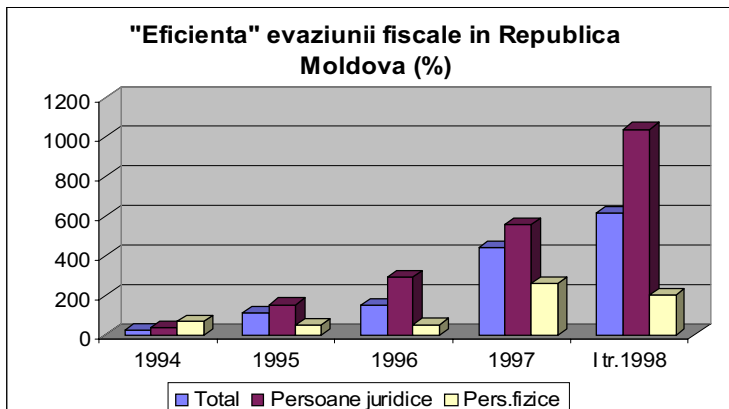
alcătuit 103.5 milioane lei în 1997 și 21.2 milioane lei în I trimestru 1998. Beneficiul net al persoanelor fizice – 3.4 milioane lei în 1997 și 0.6 milioane lei în I trimestru 1998, și cel total pe Republică fiind estimat la 107 milioane lei în 1997 și 22 milioane lei în I trimestru 1998.

Pentru a evalua numeric cât de convenabilă este eschivarea de la plata impozitelor a fost introdusă noțiunea sintetică de “eficiență a evaziunii fiscale” definită ca raportul dintre beneficiul net la pierderile așteptate. Calcululele au arătat, că acest indicator a crescut pe parcursul ultimilor ani într-un ritm impunător și a atins în 1998 un nivel de 1000% pentru persoane juridice.

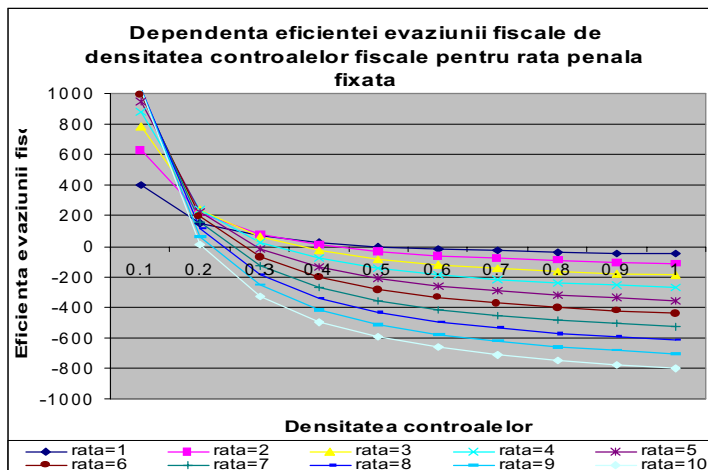
Pentru combaterea acestui fenomen este necesar de a crea astfel de condiții, care ar reduce eficiența economică a evaziunilor fiscale la zero și le-ar face pe agenții economici să fie indiferenți față de evaziuni fiscale.

Astfel de condiții se pot crea, manipulând cu rata amenzii și probabilitatea de detectare în evaziuni fiscale (densitatea controalelor). Calcululele au permis de a obține o curbă de indiferență pentru evaziuni fiscale, care prezintă mulțimea combinațiilor dintre rata amenzii și densitatea controalelor fiscale, care defavorizează evaziunea fiscală, adică pentru care eficiența evaziunii fiscale este nulă. Din desen

observăm, că sensibilitatea schimbării acestor indicatori este foarte puternică. Suprafața deasupra curbei de indiferență prezintă combinațiile de rate de amenzi și densități ai controalelor pentru care evaziunea fiscală este inefficientă (eficiența evaziunii - negativă). Suprafața de sub curba indiferenței prezintă toate regimurile de lucru al inspectorilor fiscali (combinațiile dintre rate de amenzi și densități ai controalelor), pentru care evaziunea fiscală este eficientă. Pentru reducerea fenomenului evaziunilor fiscale este important faptul, ce regim de lucru de control este practicat. De asemenea calcululele au arătat, că eficiența evaziunii fiscale nu depinde de volumul lor. În spațiul tridimensional dependența dintre rata de amendă, densitatea controalelor și eficiența evaziunii fiscale descrie un hiperboloid. Mulțimea combinațiilor sub nivelul zero descrie regimuri de control al organelor fiscale, care descurajează evaziunile fiscale.

Analiza datelor eficiente despre ratele penale și densitățile controalelor fiscale au corespuns zonei eficiente pentru evaziuni fiscale. Astfel, pentru densitatea controalelor creată în a. 1997 de 8% în a.1997 rata penală trebuia să constituie nu 100-130, cum ea a fost în realitate, dar 1150% (!). Și invers, dacă rata penală a variat în limitele 100-130%, atunci densitatea controalelor trebuia să constituie 43-50%. Reieșind din faptul, că încasarea sancțiunilor se petrece într-un mod foarte anevoios, este necesar de a recurge și la alte măsuri în afară de manipularea cu ratele penale și densitățile controalelor fiscale.

Prima sugestie în această direcție rezidă în necesitatea de a desfășura un studiu amplu al fenomenului în cauză. Acest studiu trebuie să conțină aspecte economice, juridice, sociologice și psihologice. Problema constă în faptul că însăși condițiile social-culturale create în zona ex-socialistă predispun populația la evadare de la plata impozitelor. În practica mondială există modele economice, care demonstrează, că odată ce individul (contribuabilul) conștientizează faptul că fenomenul evaziunilor este foarte răspândit și că el trăiește într-o ambianță neonestă, el concludă, că eschivarea lui de la impozite va schimba puțin situația generală și esențial - beneficiul personal. În rezultat, el va decide să voaleze o parte din veniturile sale. Există studii ce demonstrează că cu cât este mai mare venitul contribuabilului, cu atât el este mai dispus pentru evaziuni fiscale. Anume populația cu venituri mai înalte, care, în principiu, ar trebui să verse în buget partea majoră a veniturilor, va eschiva de la plata impozitelor în proporții mai mari. *În țările cu o ambianță financiară neonestă sistemul de impozitare a veniturilor de tip progresiv nu lucrează eficient. De asemenea formarea unui stat cu o cotă ridicată a populației cu venituri medii este baza stabilității vărsărilor de impozite în buget.*

Un alt moment al evaziunilor fiscale. *Studiile psihologiei evaziunii fiscale* arată, că indiferent de mărimea reală a veniturilor persoanele care sunt mai dispuse de a "se plânge" de venituri mici, de nedreptate în aprecierea lucrului și capacităților lor, sunt mai dispuse de a eschiva de la impozite, totodată beneficiind de serviciile statului acordate populației întregi. De aceea informarea slabă a populației referitor la veniturile reale a lor și a societății în întregime predispune la evaziuni suplimentare. Ar fi binevenită publicarea informației despre puterea de cumpărare a unui salariu mediu incluzând diferite tipuri de servicii și educație în diferite țări.

Drept soluție în crearea unei ambianțe mai favorabile și ameliorarea disciplinei impozitare sociologiei și psihologiei țărilor dezvoltate propun crearea diferitelor *programe de educație a onestiei fiscale*. Conform autorilor acestor programe, educarea și apelurile morale ar putea da un efect pozitiv, posibil, mai mare decât acel al penalităților ridicate. *Ridicarea autorității statului în opinia publică poate servi drept o cale mai ieftină de combatere a evaziunilor. Un astfel de program educațional ar lucra mai eficient, dacă se va desfășura de organizații nestatale, dar va fi finanțat de către stat.* El va trebui să utilizeze la maxim mas-media și include lămurirea unor astfel de aspecte, ca:

- sistemul de impozitare, în principiu, nu este rău și puțin diferă de sistemele similare în alte țări dezvoltate;
- majoritatea contribuabililor, totuși, plătesc impozitele;
- descrierea în mod convingător a direcțiilor în care se cheltuie impozitele și lămurirea importanței acestor cheltuieli;

- descrierea consecințelor posibile ale participării la activitatea tenebră și eschivării de la plata impozitelor, incluzând riscul personal și consecințele instituționale ale forțării excesive din partea statului;

- propagarea atitudinii negative față de evaziuni, lămurirea faptului, că orice evaziune fiscală, pur și simplu, mărește povara, ce se răsfrânge asupra restului populației.

Este regretabil faptul că anume în țările cu un nivel jos de disciplină financiară un astfel de lucru educativ nu se practică de loc.

Un alt aspect al evaziunilor fiscale este termenul mult prea mare de rambursare a sumelor de evaziuni fiscale și restituire a pagubelor. În fond, datoriile pe impozite formează o povară moartă, care împinge tot mai mult în sfera tenebră nu numai antreprenorii mici, dar și întreprinderile mari care, recurgând la diferite manipulații cu conturi peste hotare, “fug” de această povară. Unele studii ale fenomenului în cauză arată, că pentru a “ușura” producătorii de această “povară moartă” de datorii, care nu va fi plătită în orice caz, este rațional de a recurge la o amnistie fiscală. Există *efecte negative și pozitive ale amnistiilor fiscale*.

Efectul negativ constă în faptul, că dacă o astfel de amnistie se repetă, populația se obișnuiește cu gândul că în orice caz va fi iertată pentru încălcarea legii, ceea ce ar putea submina autoritatea statului și scădea și mai mult disciplina financiară.

Efectul pozitiv al declarării unei amnistii impozitare include următoarele laturi:

- amnistia ar putea oferi posibilitatea de a colecta, totuși, o parte din datoriile precedente, care în alt mod n-ar putea fi colectate;
- amnistia încurajează reînnoirea procesului de declarare onestă a veniturilor;
- efectuarea unei amnistii face societatea mai aptă de a controla viitorul său, deoarece apare o posibilitate de a ieși din economia tenebră și de a se încorpora în cea formală;
- amnistia permite societății de a declara că a fost făcută o greșală, dar acum se vor crea condiții pentru schimbarea modului de comportare;
- amnistia poate servi drept tranziție la un regim nou, mai domol de impozitare, deoarece când guvernul nu reușește sistematic în promovarea politicii impozitare eficiente, aceasta poate semnaliza despre povara impozitară prea grea.

În ceea ce privește Republica Moldova, utilizarea diferitor forme de amnistii impozitare devine o practică prea des utilizată. În fond, așteptările populației s-au adaptat la continui iertări ale datoriilor și este necesar de a examina cu atenție posibilitatea de a continua această practică, ori de a anunța ferm populația, că se recurge la amnistie pentru ultima dată, și că posterior lucrul de control fiscal va fi efectuat cu mai multă severitate.

Combaterea evaziunilor fiscale necesită de a fi desfășurată pe toate căile: economice, juridice, administrative și educaționale.

Măsurile economice ar trebui să includă:

- majorarea ratelor penale și a densității controalelor organelor fiscale până la un așa nivel, când evaziunea fiscală devine economic neeficientă;
- utilizarea mai activă a Legii cu privire la faliment;
- “înghețarea” datoriilor întreprinderilor, deblocarea conturilor și examinarea posibilității de a micșora datoriile, luând în considerație inobiectivitatea formării lor.
- diminuarea șarjei fiscale (ultima măsură efectuată doar după îndeplinirea celorlalte);

Măsurile juridice ar include:

- crearea sistemului legislativ pentru promovarea măsurilor economice;
- simplificarea procedurilor de lichidare a întreprinderilor, care nu funcționează sau nu prezintă materiale referitoare la activitatea economică desfășurată într-o perioadă stabilită de timp;

- adoptarea Legii cu privire la management și elaborarea mecanismului de realizare a ei, care ar prevedea răspundere administrativă și penală a persoanelor cu funcții de răspundere pentru neachitarea impozitelor și altor datorii față de stat.

Măsurile administrative ar include:

- crearea unui organ de supraveghere al lucrului organelor fiscale, delimitarea strictă a funcțiilor organelor de control;
- crearea unui organ unic, investit cu funcții și drepturi suficiente de combatere a evaziunii fiscale, inclusiv cu dreptul de anchetă și aplicare a sancțiunilor administrative și care ar promova o politică unică referitoare la investigarea, depista și penalizarea persoanelor ce încalcă disciplina financiară;
- ridicarea prestigiului, a nivelului de calificare și a stimulării lucrului colaboratorilor organelor de control fiscal;
- asigurarea transparenței și a accesului liber al maselor largi de populație la hotărârile adoptate de către funcționarii de stat care ar putea fi o măsură eficientă în combatere a corupției.

Măsurile educaționale :

- pregătirea unui program educațional orientat spre explicarea consecințelor evaziunilor fiscale asupra bunăstării populației, educând o atitudine negativă față de fenomenul în cauză.
- pregătirea psihologică a agenților economici prin toate căile informaționale posibile (mas-media) pentru efectuarea controlului mai sever de către organele fiscale, explicând efectele pozitive așteptate de la o astfel de măsură, inclusiv posibila scădere a poverii fiscale.

Înființarea acestor măsuri ar fi primul pas în combaterea fenomenului parazitar numit “evaziune fiscală” și ar permite rezolvarea problemei deficitului bugetar, datoriilor externe, tranziției economiei la o treaptă mai civilizată, mai stabilă, mai atractivă pentru organizațiile internaționale și pentru investitorii potențiali.

CAPITOLUL 4. DEZVOLTAREA SOCIALĂ

Analiza situației curente

Evoluția sferei sociale din ultima vreme (a.1997 și primul semestru al a.1998) confirmă tendința înrăutățirii dramatice a situației în acest sector. Măsurile anti-criză ale Guvernului și corectarea bugetului pe anul 1998 (iulie 1998) vor avea cu siguranță un impact dramatic asupra standardelor de viață ale populației. Creșterea galopantă a datoriilor la pensii și salarii, însoțită de erodarea veniturilor reale a populației și extinderea șomajului latent, amplifică sărăcia și insecuritatea oamenilor în ziua de mâine, sporind considerabil povara costurilor sociale. Deși menținerea stabilizării macrofinanciare (obiectiv major al Guvernului pe perioada analizată) a influențat pozitiv procesele monetariste, starea precară a finanțelor publice a exercitat impact advers asupra programelor de protecție socială a populației. Confruntându-se cu constrângeri fiscale severe, guvernul nu a reușit să asigure o acoperire financiară adecvată cheltuielilor sociale. Ca urmare, discrepanța dintre posibilitățile financiare ale statului și angajamentele lui sociale s-au lărgit considerabil. Către mijlocul anului 1998 finanțele sociale s-au pomenit într-o criză acută, care pune în pericol soarta de mai departe a sferei sociale. Plus la aceasta, caracterul universal al schemelor de protecție socială și dispersia largă a indemnizațiilor au diminuat substanțial valoarea lor reală. Drept rezultat, eficiența programelor sociale este mizerabilă, iar riscul vulnerabilității – extrem de amenințător.

Fiind tratat ca o derivată secundară a economiei, sectorul social involuntar a fost tergiversat în reformarea sa. Structura beneficiilor sociale și condițiile de eligibilitate în marea lor majoritate rămân a fi acele, moștenite din vechiul sistem economic. În afară de aceasta, cadrul